

ЦЕНТРАЛНА
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ЦЕТИЊЕ

ИВВ. Број

51

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА



„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА I
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORЕ
ЗА ЈАНУАР
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.



ЦЕТИЊЕ,

ШТАМПАРИЈА

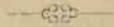
1895

ЊЕГОВОЈ СВЈЕТЛОСТИ

Ќ Њ А З У М И Р Ќ У

ВЕЛИКОМЕ ВОЈВОДИ ГРАХОВЦА И ЗЕТЕ

ПОКРОВИТЕЉУ ДРУШТВА „ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“.



Отац Ти је старој Зеши
Живот дао и слободу,
Иа слободној дарова јој
Тебе, Ќњаже, за Војводу. —

Младог Ќњаза и Војводе,
Који б' више обећава',
Повјест Зете од искона
Нит' биљежи, нит' познава;

А војводецива љешег нема
С краја на крај од Балкана,
Ка' нио бољих вишезова
Тешко ј' наћи од Зећана. —

Зећанин је стари био
Стаража Српству и слобди;
Њим се Србин поносио
И у згоди и незгоди.

С њим у коштац хватао се
Турчин, Млечић, Јелин стари —
Част су за се вазда брали
Зећски мачи и хаџари;

Па и од сад аминешу
 Староме ће шљедовати,
 Кад су сретни, да под барјак
 Твој, Војводи, могу стаати. —

Кад заштруби труба бојна,
 Зећани ће с Тобом бити —
 Ти, уз Оца, а са Браћом,
 С њима бојне в'јенце виши;

И у књигу српске славе,
 А за примјер писовима,
 Све побједу за побједом
 Урезивати мачевима...

А над Вама нека лебди
 Вјечно слика славног борца —
 Твога Беде Великога,
 Војводе од Граховца

CRNOJEVIĆ

Ж. Драговић.



ЛИРИКА ПО КАРИЈЕРУ

НАПИСАО

проф. **Л. Т. Перовић.**

У колу првих познатих њемачких научењака лијепо мјесто заузима и Мориц Каријер. Родио се 5 марта 1817 г., добио је више философско образовање и од 1853 год. заузимао је катедру естетике на минхенском универзитету. По свом философском правцу нагиње Хегеловој школи. Он се прославио с много својих философских радова, међу којима је и „естетика,“ у којој се излажу његови погледи на лирску појезију, и које ћемо се ми постарати изнијети у кратким цртама читаоцу.

„Ја пјевам онако, као што пјева тица, која се налази међу гранчицама; пјесма, која се излива из мојих груди, за мене је довољна награда“ — рече неђе Пете у неком свом лирском производу. Из тога се може виђети, да лирик пјева с пуноћом својих осјећаја, с циљу, да задовољава, наслађује душу својим пјевањем. Исто се тако зна, да и садржај своје пјесме он црпи из самог себе, из своје душе. Значи: лирска је појезија субјективна и има прије свега индивидуални значај. Али ипак та индивидуалност не искључује њен општи значај, и он само у правом смислу даје високу цијену лирици, као вјештини. Појезија, не признавајући ограничености и условности, све оно, што узима за свој предмет, тежи да уздигне на вјечни свеопшти идеал. Тога се држи и лирика: лични душевни свијет пјесников, његови индивидуални осјећаји и мисли силом вјештине ослобођавају се од уских предјела индивидуалне ограничености и уздижу се на ступањ опште-човјечанског интереса. Тако, пјесма Миноне о Италији носи на себи све црте индивидуалности. Минона изражава у њој своју чежњу за отаџбином, излива своје лично тужно осјећање, које је искусила далеко далеко од свог милог прекрасног родног краја. Но онај тужни дјечији глас болно одјекује и у души читаоца, додирујући оно смутно осјећање, лишена нечега, губитка нечега милога, које се као таји у дубини срца свакога.

Ако узмемо лирику по њеном одношају к личности поете, виђећемо, да се она битно одликује од свију других врста појезије. У епосу и драми личност автора остаје у сјенци; тамо умним погледом читаоца јављају се чисто као саме собом различне фигуре и слике, а онај, ко им даје живот и покрете, остаје за сценом. У лирици је то обратно: личност је автора на првом мјесту; она је центар, око кога се групише сав садржај производа. Лирски пјесник обукује у вјештачку форму своје сопствено осјећање; а фигуре, које је он позајмио из спољашњег свијета, играју специјално службену улогу: оне или само буде у његовој души извјесно расположење, или му служе као ерество, да и у читаоца исто такво расположење изазове. Извор лирског надахнућа пјесникова такође је савршено лични, т. ј. ту је потреба да искаже, изрази себе у спољашњој форми, да завири у вјештачкој слици. Та потреба, која се условљава пуноћом осјећаја, по некад бива тако силна, да обичног смртног начини пјесником.

У осталом није доста да човјек има тек срце пуно осјећаја, па да буде пјесник, јер „појезија је дубоко страдање и права пјесма излива се само из срца, које је тугом препукло“ — говори Ј. Кернер. А то значи, да су прави пјеснички производи могући само за њежно и у највећем степену осјетливо срце, привикнуто плачевном стању, које лагано жалосно куца за сваку опште човјечанску жалост или несрећу. Гете, којег свако признаје као коритеја лирике, у последње дане свог живота говорише Еккерману, да, кад би повукао рачун о свом животу, једва би набројио и четири неђеље мирне праве среће. „Мене мори зао удес свега човјечанства.“ — нека се дубока туга морала притајати у срцу онога, ко је унио ту фразу у уста Фаусту! — Бадава, није ни то доста ради стварања савршених производа. По праву велики производи доступни су само слободном духу, који влада над бурним приливима страсти, но који их у осталом и не гуши. Само при пуној хармонији силног дубоког осјећања с јасним високим умом пјесниковим, лирски производи достижу идеалну висину; ако превлада ма који из тих елемената, одма у мањој или вишој мјери повизи се њихово достојанство. Да је ово за иста тако, није се трудно увјерити из примјера трију великих лирика: Биргера, Шилера и Гете.

Нико — разумије се — не може укорити Биргера због сиромаштва осјећања, нити одрећи његовој музи необично примамљивање. Но Шилер налазаше у њима недостатак идеалности, као и то, да ефект надјачава саму мисао. Страст савршено овлађује

душом Биргера и таквим начином смета његовом осјећању да се одријешу од несавршене индивидуалности, те да се уздигне к идеалној свеопћности. Ето због тога и не могу његови производи да се уздигну на висину идеалног савршенства, не гледајући на сву њихову мамљиву чаробност.

Шилер, који је с правом назвао таленат Биргера једностраним, који ствара под упливом ефекта, сам је пао у противуположну крајност: у многим његовим производима рефлекс загушује осјећање, које се због тога преставља прилично слабо.

Гете је срећно избјегао оба ова недостатка: он није гушио осјећање, као Шилер, нити му се подчињавао са свим, као Биргер. Он је стварао од пуноће осјећаја уз пуну јасност генијалног разума. Оно, што га је радовало или типтало, он је претварао у слику, пјесму, рачунајући се таквим начином са својом радошћу или муком. Он, благодарећи необичној генијалности, срећном сједињењу душевних сила, и у процесу пјесничког стварања умио је да сачува пуну слободу духа уза сву дубину, силу и ватреност осјећања. Због тога у његовим пјесмама узбуђење страсти и бурна осјећања разливају се у мелодичне звукове, који, као праведни духови, лако и слободно таласају се над смутама и страдањима животним. Кад бисмо подигли питање о коритеју лирском, јамачно палму првјенства однио би Гете.

Предметом лирских производа sluже:

1) непосредни осјећаји пјесникови; 2) ти исти осјећаји под симболима фигура и слика, позајмљених из природе, историје и живота; и 3) свијет идеја, у колико се оне јављају покретачима психичког живота пјесничког.

При лирском изразу осјећања спољашњи свијет, кад се узме у најоширнијем смислу ове ријечи, јавља се само формом, у којој се обукује осјећање пјесниково; а у самој ствари пјесник слика самог себе. Но, да би његови производи имали општечовјечански интерес, његово „ја“ треба да буде достојно пјевања: појет треба да буде најблагороднији преставник човјечанства. Ето због чега нас у лирици занимају не само производи, но и личност њихових автора. Док нам у епосу автор остаје за нас дјеломице непознат, ликови великих лиричара: Пиндара, Давида Валтера, Фон-Вогељејда, Бајрона, Гете и др. — сликају се пред нашим погледом тако исто живо, као и ликови Ахила и Одисеја. Лирик раскрива своју личност читавим низом пјесама, из којих пониче пред нас дубокомислена и јарка слика његовог живота и рада. —

Кад се садржина лирских производа узимље из спољашњег свијета, овај пошљедњи преставаља се не у својој реалној објективности, него онакав, какав се он налази у души пјесниковој у колико га — разумије се — побуђује мисао и осјећање његово. Зато и ови производи, не гледајући на њихову спољну објективност, у самој су ствари субјективни; и овђе је пажња лиричара сасредсређена на самом себи. Пјесник-лирик о звјезданом небу, о луговима, покривеним цвијећем, изображава свијетлу мјесечну ноћ, но ти предмети интересирају га само за то, што прелијепо могу да послуже као израз његовог сопственог расположења. Гете у „пјесми путника,“ описује природу у тихој хладовитој ноћи, али му је цијељ, да умири осјећање. Минона пјева о чудима Италије, о сали с мраморним статуама, о познатом горском путићу; но сви ти предмети изображавају се тако, како живе у њеној успомени и за то, да открију њен унутрашњи свијет.

Пошто је лирик носилац најблагороднијих осјећаја, он је у исто вријеме носилац и изрилац највећих опште-човјечанских идеала, предвјесник мисли. Али, пошто је лирика већином појезија осјећања, то и мисао приводи се у њој не у апстрактној форми, већ у конкретним ликовима, с бојом осјећања; мисао, у свом чистом облику, као таква, овђе нема мјеста. Односно начина излагања садржаја лирских производа треба примјетити, да строга логична посљедица није обавезна за лиричара; у процесу пјесничког стварања он не сљедује логичким законима, већ својој вјештачкој фантазији и спаја одвојене ликове и слике у једну цјелину искључно по асоцијацији престава. Зато и остаје у лирици доста којечега недопуњеног, даје се широки простор досјеткама и предпоставкама читаоца, често се чине и готово без сваког повода прелази од једног предмета к другоме, јављају се слике противуположне једна другој до правог контраста. Али цјелином по сваки начин управља јединство расположења на фону којег пјесник црта поједине слике. Овакав основни тон или расположење служи за лирику жицом, на којој он ниже поједина бисерова зрнца, али тако, да се у резултату добије упечаток хармоничне цјелине, који потпуно задовољава читаоца.

Једну из најљепших својих пјесама Петрарка започиње овако „*chiare fresche acque*“, а за тим поздравља валове, у којима се купала Лаура, цвијеће, међу којем се она одмарала, изјављује жељу, да нађе тамо мјесто вјечне мирноће, како би његова љубавница, гледајући на гробни брежуљак, својим

уздасима измолила умрломе милост Божју. И одма за тим продужује: „једанпут се с прелијепих гранчица просипао дажд цвијећа, а она се смјерно склонила у ореолу љепоте, њежно обасута цвијећем љубави. Један цвијетак као прирастао је за њену хаљину, други црмовима златоликих коса, трећи се сјајаше као бисер; неки је вјетар однио к потоку, неки је пао на земљу, а неки, вртећи се по ваздуху, чисто као шаптао је: ах! овђе је царство љубави!.... Од то доба ја волим, тако волим ту равницу, да не желим почивати вјечитим сном ће год на другом мјесту. Мураторије, при прелазу Петрархе од успомена љубавнијех к опису долине, види страшни логички скок; а он је у самој ствари врло природан. Збиља, што може бити ближе пјеснику од успомене на ону долину, ће је он најприје опазио Лауру? И баш онда, кад он оживљује успомену, у њу се преноси и расуђује о њој, ми олако дознајемо, зашто он баш то мјесто воли више од осталих. У Петрарха завршетак пјесама објашњава његов почетак, а све је провикнуто једнаким осјећањем страстне љубави.

Што се спољашње особине лирских производа тиче, то ми видимо, да се јавља музикална хармонија стиха, која му је свестрано доступна. Лирски је стих иста музика с том само разликом, што пошљедња дјелствује непосредно на осјећање, а уз то изазива у слушаоца саодговорну идеју, дачим прва прије изазива мисао, па затим већ помоћу уображења буди осјећање. У том одношају тајна се лирике закључује у строгој хармонији унутрашњег садржаја и спољашње форме израза; расположење пјесничко, које је различено по читавој пјесми, строго опредјељује избор слика и ликова и метрички размјер стиха. Сва тајна генијалности гетевог стихотворства лежи у томе, што је своје страстне утиске и дубока осјећања умислио обући у пластичке — живе ликове и изразити их у хармоничком стиху. Емануил Гејбел, подражавајући Гете у стихотворном изразу осјећаја, достигао је високи степен савршенства.

Другом спољашњом особином лирских пјесама јављају се: фигуре, алегорија и сила израза, а то захтјева концентracија осјећаја, која је лирици својствена. Тако на пр. утицај љубави на човјека у лирици карактерише се следећим енергичким упоређењима:

Никакав углијев, никакав огањ не може жећи тако вруће, као пријатна тиха љубав.....

или још : силна је, као смрт, љубав, — јака је, као пакао, њена воља

Пођекад лирик, да би задобио пажњу читаоца и изазвао у њега саосјећање, обраћа му се с различним питањима и усклицима од прилике овако : „ко осјећа како труну моје кости?“ или : „знате ли ви што то значи?“ и т. д. Најзад, пошто у лирици пјесник жели, да се наслади својим сопственим осјећањем, то он особито се радује најталишњијем његовом изразу. Ето због чега се и јављају честа повторавања стихова, који с особитом живошћу и рељефношћу изражавају најјаче осјећање пјесниково.

Пошто смо већ проговорили некоју о општем предмету лирских производа, одредили њихове опште особине са стране садржаја, изложили и форме — дајте да запођенемо ријеч о појединим облицима лирске поезије.

Ни до сада у овом погледу није био израђен никакав тачно одређени поглед. Финер сву област лирике дијели на лирику „спајања“, лирику обраћања и лирику садржаја. Првој врсти он односи химну, дитирамб и оду; другој пјесму, а трећој : баладу и романс. Готшалк се с њим не слаже, већ је дијели на : лирику осјећања (пјесма), лирику усхићења (ода) и лирику рефлекса (елегија); али ни један ни други не доказују неопходност својих класификација и не објашњавају дотичним начином смисао различних форма лирских производа. Бољи и вјернији нам се чини овакав поглед : пошто лирски производи непосредно изражавају осјећања пјесникова или у ликовима и сликама, узајамљених из спољашњег свијета, или најзад откривају душу пјесникову, као носитељицу мисли, идеја, то саодговорно томе и сва област лирике треба да се дијели на лирику осјећања, лирику рефлекса и лирику мисли.

Први, а може се рећи и основни облик лирике је пјесма; у њој пјесник узима самог себе за предмет пјевања; истинитост и сила осјећања, једрина и идеална чистоћа његових форма до тога уздижу пјесму, да сваки налази у њој по нешто, што се њему самоме односи. Тако на пр. у сасвим идеалној пјесми Минониној „знаш ли ону земљу?“ звучи чежња човјечијег срца за рајем, чежња која је свакоме позната. У пјесми пјесник и пјева, и опјевава се — јавља се двострукост пјесникових тежња, таква двострукост, која прелази у борбу духа, који тежи к слободном и мирном гледању, с бурним покретима осјећаја.

Ту борбу живо и рељефно описује Гете у пјесмама „на

мору“, „к мјесецу“ и „ноћна пјесма путника“, у споменутој борби пјесничкој са самим собом раскрива се сва дубина његова срца, цио његов душевни свијет, због чега се и јавља пјесма универзалном. — Пјесма својом садржином обузимље све психичке појаве; нема таквог осјећања, таквог покрета душевног, које не би нашло себи одзива у пјесми: сазнавање зависности од Бога, нада на Њега, туга због гријехова, радост о опроштењу њиховом, наслада куцња звона, чежња к путовању, растанак и виђење, погребни плач и сватовско клицање — све то одјекује у пјесми, а особита тема пјевача — то је љубав у свим њеним облицима, са свима њеним радостима и страдањима. Што се тиче спољашње стране особином пјесме јавља се лаки и слободни звучни стих. Главни лирски производи су — ода, елегија и балада, опште њихово својство по одношају к пјесми је — велика објективност, која произилази отуда, што пјесник представља осјећање, мисао која узнемирује његову душу, као нешто, што има значај и изван његовог субјективног свијета. Овђе, таквим начином, пјесник излази из граница искључне субјективности.

Ода за садржину узимље већином најважније догађаје из живота човјечијег, или велике предмете, који изазивају висока побожна осјећања: усхићење, чуђење, побожност — то су осјећања, која изазива ода. Важности и узвишености садржаја саодговара и размјер оде и жива рима, која се непрестано мијења. У тој области користе се особитом славом заслужена имена: Пиндара, Хорација, Есихла, Софокла, Еврипида, Шилера, Петрарха, Клопштака, Платена и др.

Елегија на супрот свечаној оди одликује се њежним, мирним тоном. Она се радо обраћа од садашњости к усмени о предметима, који узбуђују осјећање раније, жали се на срећу, која је изумрла, јадикује за прошлу насладу, зато и јест најглавнији тон елегије жалостан. Карактер оваквог облика појезије прекрасно изражава Мимнермос, када опјевава бајност младости и љубав с познавањем њихових несталности и с цртом туге придаје сликама тјелесне радости жалосни фон, на коме оне изгледају још више примамљиве. Врло су дивне и гетеове „римске елегије,“ које су у истом духу написате. Гејне у сликама сјеверног мора срањује своје срце с морем:

Моје је срце слично мору: у њему бивају и буре и приливи и одливи; а у дубини његовој таји се прекрасни бисер.

Оваква сличавања душевних покрета са спољашњом природом и алегорички начин изражавања врло се често срета у

елегији; исто се тако врло често и мртвим предметима приписују људска својства.

Балада је објективнија од оде и елегије; уосталом и овђе под формом спољашњег догађаја сликају се унутрашњи душевни покрети. Таква је и „пољска ружа“ „љубичица“ и „рибар.“ Гете-ов и „два гренадира“ Хајне-а. Но неке баладе Уланда, Шилера и других пјесника, чувајући у себи основни лирски тон, носе на себи епску форму, те се за то и јављају као епско-лирске; овђе баш у епско-лирској балади скрива се почетак драме.

Главна црта треће врсте лирике — лирике мисли — састоји се у томе, што пјесник у вјештачкој форми открива своје мисли, упознаје читаоца са својим погледом на свијет. Али се овђе мисао не израђује дијалектичким путем, већ пониче из осјећања и не саопштава се научно, већ слободно вјештачким начином.

У прекрасном звучном стиху пјесник открива богати свијет идеја тако, да њихово развиће изгледа као развиће његове сопствене душе. Заједничке идеје лирик привија к индивидуалном створењу и изражава као резултат свог животног искуства. Идеални ступањ савршенства у тој области достигао је генијални Шилер.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Х И М Н А
ДРУШТВА „ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ПРИКАЗАО

Филип Ј. Ковачевић.

Појмо! појмо, браћо мила!
У пјесми је срцу лијек!
А ово је наше доба,
Црногорске славе вијек!

Док бојна пушка ћути,
Док бритки виси мач,
И српска пјесма може
Утират' сузе, плач

Појмо! појмо! нека нам се диве
На све стране гдје 'но Срби живе!

* * *

Појмо Опом, Те нас чува
Петстољетних неприлика!
Појмо Богу — Богу живом
Косовскијех осветника!

Оставља' нас је сваки,
До само један Бог,
А Он је вазда био
Уз нас — уз Срба свог...

Појмо Богу! уз помоћ Му свету
Постићемо сваку нашу мету!

* * *

Појмо Оном, Који штити
 Пламен српском на олтару:
 Оцу и Просвјетиоцу —
 Појмо Књазу-Господару!
 На сабљу и на перо
 Он вазда би првак,
 И тим нам славу стека'
 Књаз-пјесник и јунак —
 Појмо Књазу! Он је српска дика,
 Српска вјера — нада сваколика!

* * *

Појмо Српству и јединству!
 Појмо слози и слободи!
 Појмо јасну, пјесму гласну,
 Која Српство срећи води!..
 Српство је наша миса',
 Једина циљ нам та;
 Српство нам срећа, благо,
 Српство нам — све и сва!
 Појмо Српству! и дању и ноћи
 Бог да му је вазда у помоћи!

ДОЧЕКАЛА ГА.

— ЦРТИЦА СА СЕЛА ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ —

— ПОСВЕЋЕНА ПОВРИ Ј. ДУЧИЋУ —

I.

Спустила се дивотна љетња ноћ.

По небу се осуле безбројне сићане звјездице, па лагано трепере, као да се осмјејкују на читав свијет. На све стране овладао благи мир, па ни од куда да чујеш жива гласа, осим ако покашљаш промукло залаје који торњак.

А у мирисном гају Станка Горњака, под густим жбуном љесковине, сједи њих двоје: Милош Дангубић и Стана Станкова; сједе па се разговарају.

Он ејео, поднимио се лијевом руком, па јој говори, а она слуша, слуша, па мислиш и не дишеш.

— Знаш ли ти, Стано, кад се ми запазисмо?

Пита он.

— Знам, вели она.

— Ја. Чини ми се к'о да је то јуче било. Знам, да је био Ђурђев дан и да сам те у колу видио, па ми се баш ни једна ђевојка не учини тако кршна к'о ти... Е, није душе ми!.. па онда сам се и ја до тебе ухватио... Их, бона, не знам како ми је тада било!.. Срце ми се некако разиграло, па бије, бије — е чини ми се, искочиће, а грло ми се некако сасушило, па к'о да ме неко дави...

Е, једва сам ти се јавио, а кад си ми ти одвратила, чини ми се био сам у рају... Па још кад си ми рекла, да ћеш да се милујемо; било ми је... — ни сам ти не могу казат како!... А више знаш и сама, како је било пошље....

— Знам, вели она.

И ти си ми рекла, да не'ш другога.

— Па и нећу.

Он обори главу, па се домишљаше, а она га једнако гледа као у икону.

— Тако је, рече он. Па ето и знаш, да ћу ја сјутра у Мостар на визиту; знаш и то, да ме може кутарисат' само Бог, па да не будем солдат...

— Ја, вели она, а очи јој засузише.

— Знам ја, да ће ме они узет', па онда ко зна куд ће ме послат'. Може бит' баш и у Беч...

— А је ли то далеко? упита она.

— Далеко — хй! иђе се преко читаве царевине, док се дође тамо...

Она утре сузе.

— Немој сада плакат'! поче он. Не може то мени помоћ', него те само молим, да ме чекаш док се вратим. Хоћеш ли?

— Хоћу.

— Душе ти?

— Душе ми.

— Очију ти?

— Очију ми.

— И баш хоћеш?

— Хоћу.

— И не'ш за другог?

— Нећу. 

Њему бијаше к'о да се прецородио.

— Е сад ми је лакше, рече, сад к'о да ми је пао велики камен са срца...

То рече па устаде.

— Збогом!

— Збогом, сретни ти пут!

Погледаше се и пољубише, а он се крену.

Неколико пута осврнуо се и видио је увијек Стану, како стоји и бошчом трља очи... Мало је требало, па да и он заплаче.

II.

И дође глас, да су Милоша узели у солдате.

— Знали смо ми, говоре једни.

— А како и не би узели 'нако момче, додају други.

— Та оно је други Обилић, вели трећи.

Сви га фале и сви га жале.

Само што се хиљави Марко Бескућник смијаше испод брка, јер је он Милоша увијек гледао преко ока.

Знао је Марко, да се Милош пази са Станом, па му то било мучно, е баш мучно. А, душе ми, и није то шала, кад гледаш

Ће ти други испред носа отима ђевојку, а ти не мошеш ништа учинити.

А Марко је баш као махнит трча за Станом.

— Ама сад га се више не бојим, рекао је он у себи, кад је чуо глас о Милошу, „поткухаћу ја њему масло, к’о што му га није нико поткух’о...“

То рекао, па се засмијао...

Но кроз пет дана дођоше о Милошу и гори гласи.

— Водиће га у Беч, рекоше.

— Море Цар баш хоће да га види!

Чула то и Стана, па јој се нешто ражалило, те све плаче.

Јадна ђевојка готово и памет да изгуби због тога, па често не зна ни шта ради, ни шта послује.

Тако јој мати рекне:

— Ајде, Стано, оцу на њиву, па га запитај то и то.

Стана пође, а уз пут све мисли о њему.

— Боже! Ће ли је сад?... Шта ли ради?... Мисли ли о кући?... Па што не пише?...

И тако би она дошла оцу, па не зна, шта ће га запитати... Мисли се и премишља — ама ништа...

Па све то тако.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
III. CRNOJEVIĆ

Дан за даном лети као на крилима. Један се рађа, а други иде у неврат. Тако је то од вазда, па ће тако и бити.

Прошло неколико мјесеци, откако је Милош отиш’о, па у село готово нико и не говори о њему.

И само што стари Раде, отац му, по каткад проговори, да је добио писмо.

— Пише ми Милош... Пише ми, да је лијено у Бечу...

Каже, да је то голема касаба, виша него и Мостар...

Има тамо свијета ка’ мржава... Само ми се тужи на скупо-тињу, па вели, да треба пуно пара да има, те да лијено живи. Није то шала, кад је тамо кахва четрнес’ солди...“

Па и стана се фалила, да јој је Милош пост’о „капулан“, па вели, да га је снијевала толико пута...

Док једно јутро изиђе блиједа к’о крпа, па зовну матер:

— Мајко.

— Шта је?

— Рђаво сам снијевала, па сам се препала.

— А шта си снијевала?

— Снијевала сам чудно! Ето ја к'о иђем у цркву, кад на путу, полети пут мене велика змијурина... Ја к'о хоћу да викнем, па не могу, а она готово да ме уједе... У то дотрча Милош, па баш да је удари, а ја се пробудих.

— Прекрсти се, рече јој мати, — па обје ушутите.

IV.

Прође и година и по како Милош оде, и једног дана стари Раде опет доби писмо.

Одмах и нађе, ко ће му га прочитати, па сједе да чује, шта му Милош пише. Писмо је било овако:

„Драги Раде! Твој син Милош опасно се разболио и умро, Бог да му душу прости!

Пријатељ.

Да је гром из ведре неба ударио, не би тако поразио старог Раду, као овај глас.

Зајауко је старац као никада у животу. Узео се за главу, па нариче иза свега гласа:

— Куку сине! Куку сине!

Није требало много времена, па да се то по читаву селу рашчује.

— Бог да му душу прости! говорили су.

— Јадни Милош!

— Добри Милош!

И на све стране није се ни о коме говорило, него о Милошу.

Чула то и Стана, чула, па у мало што не паде као кап.

— Јао Милоше! нарицала је она, ама шта је могла?..

Долазило јој је на памет, да скочи у воду.

— Нек нема ни мене, рече, па пође. Што ћу и ја на свијету?

Али баш у тај час зовну је мати:

— Стане!

И њој се свану.

— А шта ће мајка без мене? Шта ће бит' од ње?

Па улезе у кућу, те матер загрли...

.....

V.

Још се у селу једнако говори о Милошу, док једног дана упаде отац хиљавога Марка у Горњакову кућу.

— Ој домаћине! викну.

— Напријед, дочека Горњак.

— Стари Петар, тако се звао отац Марков, улезе у собу, те ту сједоше.

Донесе се и ракија, па почеше пити.

Стана је служила, ама бијаше к'о поражена.

Ни налик на прву Стану!

— Ајде ти, дијете, рече Петар. Она изађе.

— Е, домаћине, рече опет.

— Ој...

Ја, брате, ево дош'о... а видиш ево... па намислио да женим Марка... И, брате, чини ми се, да му нема згодније ђевојке од твоје Стане... па ево... дошао сам... ако хоћеш, да будемо пријатељи...

Горњак га слушаше мирно.

— Е, видиш, пријатељу... ја да речем и не браним, ама док не упитам Стану...

Па изађе. Није много прошло, врати се.

— Али је вук, али лисица? упита Петар.

— Ама, брате, Ста а ми вели... да је нешто слабуњава, сад неће... Него ја велим, да причекамо једну годину...

— Нећу ја чекат!

— Е, онда како хоћеш.

Петар се намрачи, па устаде.

Не рече ни „збогом“ кад је отиш'о...

VI. CRNOJEVIĆ

Љето.

Једне вечери, баш се враћаху с рада некакви жетеоци, па бива пјевају иза гласа.

Кад у тај мах улети у село на коњу лијено младо момче.

— Милош! Милош! викнуше многи.

— Није!

— Јес!

— Није!

Готово да се заваде око тога, а коњаник оде пред Радину кућу.

— Бабо!

— Милоше! Јеси ли ти?

Излетио старац из куће, па му се чини к'о да снијева, а Милош га загрлио, па га љуби, љуби...

— Зар си жив? пита стари.

— Па жив сам.

— И здрав?

— И здрав.

— Е, вала ти, Боже!

За мало, па се искупише и остали сељаци, а дође и стари Горњак

— Ама како оживи? питају сви.

— Ко? Зар ја?

— Па ти.

— Ја сам увијек био здрав.

— Ама ми чули да си умро.

Милош сијевну очима.

— А ко је каз'о?

— Дошло писмо.

Милош скочи.

— А ђе је писмо?

— Ево га, рече стари, па извади писмо издерано.

Милош узе и прочита.

И црвенио је и блиједио, а очи му све сијевају као в

Али кад загледа на адресу чисто се помами.

— Ово је неко намјестио! Ево нема ни б'ула¹⁾!

Све је лаж. Сељаци се згледнуше.

— А ко би био?

Док Горњак отвори:

— Ја к'о мислим, да је све Марково..., Он ми је просно

Стану, одма пошто је писмо дошло, па сам га одбио.

Милош шкрипну зубима: DURDE

— Нека моли Бага, што му је нијеси дао, јер б'ели не би више дис'о... Ама ја сам крив... Нијесам ти пис'о има готов година. У то и стари донесе вина и весеље поче.

VII.

— Е, баш ти вала, Стано, што си ме чекала, рече Милош, кад се састаде с њоме на води.

— Па рекла сам ти...

— Ама вала ти, што си онога одбила....

— А зар је поштено да се одма удам, кад сам чула, да си умро.

Милош се осмјехну.

— Тако је.

*

Данас читаво село фали Милоша и Стану и каже, да нема таког мужа и жене ни у десет другијех села.

И нека вала!

Свет. Ђорђе Ћ.

1) Марка.

„ЛУЧИ“

Просни зраке кроз српске облаке,
Нова надо слободних висова,
Гђе соколе и орлове јаке
Небо грије сунцем благослова.

Подигни нас, дај нам духу крила,
Да смо ближе престолу висица,
Да с лавором из горице вила
Кити чело србинскога сина.

Светим жаром оне душе свете,
Коју Ловћен на свом вису храни,
Нек нам срца слободно полете
У храмове дјела обасјани.

Мила „Лучо,“ у сред доба тавног
Разви данак дивнијех нам снова;
Са Ловћена про Косова равног
Стишај силу крвавих валова!

Хај... валова неслоге и злобе,
 Које браћа међу собом дижу,
 О које се наше среће дробе
 И понору безданоме стижу...

К'о што вила, крај горског студенца,
 Плете в'јенац, цвјет до цв'јета меће,
 И ти сплети најљешшега в'јенца,
 Брацка срца нек му буду цв'јеће.

На олтару љубави и мира
 Нека руке рукама полете,
 Нек сва браћа из једног путира
 Причесте се жаром слоге свете.

У тој нади — Боже нас помажи!
 Помози нам у дјелу и раду,
 Твојом вјером срца нам оснажи,
 Да можемо вјероват' у наду.

Мостар, 19 нов. 1894.

АЛЕКСА ШАНТИЋ.

А Л Е К С А Н Д А Р II

Цар ослободилац народâ, реформатор и просвјетилац Русије

и

А Л Е К С А Н Д А Р III

Цар мира.

Пише проф. казанског универзитета А. И. Александров.

Цар Александар II владао је од 1855—1881 год. — Отрагу готово 40 година. ступајући на велики руски престо, Он је дао свето завјештање, да ће му вазда бити једина цијељ: срећа отачаства и узвишење Русије на виши степен славе и величине. У току читаве своје владе он је радио на корист својег народа, неуморно бринући се за срећу својих вјерних поданика, жртвујући вас свој живот за њихову корист.

Славно је име Његово!

То ће нам бити још јасније, ако освјежимо у нашој памети слику младости незаборављеног у Богу-починулог Императора и сјетимо се, што је урадио овај руски цар за свој народ за вријеме своје владе, како се Он трудио за срећу и напредак својих поданика.

Најстарији син у Богу-починулих Императорских Величанства: Цара Николе Павловића и Царице Александре Феодоровне, — Александар Николајевић, родио се у Москви, том срцу руском, 17 Априла 1818 год. у сриједу свијетле неђеље.

Васпитан под уцливом плодотворне и непрестано мирне душе скромног наученог генерала Мердера и знаменитог пјесника В. А. Жуковског, Александар Николајевић, још тада Велики Књаз, чујао је од великих хуманитарних својих васпитача само глас правде и видио само несебичну љубав... Разумије се, ни његова душа није могла да не заволи добро, а у исто вријеме морала је задобити уважење к човјечанству, које

је необходимо сваком животу, а тим прије животу, који је близу трона и на самом трону.

Под руководством Мердера Александар Николајевић занимао се изучавањем војничке вјештине, а Жуковски, упознавајући својег ученика с оним, што га окружује, што је Он — објашњавао му је, ко Он мора бити. Васпитач је био дубоког убјеђења, да је цијељ васпитања — образовање за добротинство. Он се из дубине своје поштене душе радовао, кад му се дешавало, да каже својему младом ученику нешто, из чега би био увјерен, да ће Велики Књаз увиђети, што значи дужност и величина човјекова.

Тако се припремало за живот мило срце вјенценосног Питомца, будућег Цара Ослободиоца. Томе су потпуно одговарале прелијепе црте лица младог Царевића, а отворени и чаробни поглед Његов плијенио је свакога, ко га је видио.

Кад је постао пунољетан, Александар Николајевић, већ као престолонаследник, пропутовао је по Русији у пратњи Кавелина, Жуковског и Јуревеића. Он је први од царске породице посјетио Сибир (1837 год.) а резултат тог путовања ослабио је право јачега. Затим је био на Кавказу, а 1838 г. путовао је по Јевропи, и том се приликом упознао са младом, љубезном, али скромном душом — принцезом Хесен-Дармштадском — доцније Царицом Маријом Александровном.

19 фебруара 1855 године Александар Николајевић на руски престо. Вријеме је тада било врло тешко. Русија је ратовала с Турцима, с којима су се придружиле силе свију готово главних држава јевропских. Борба је била тешка и Цар Никола Павловић при крају своје владе принуђен је био да позове вас руски народ, све сталезе у борбу с непријатељем. Млади владалац, поред све урођене му мирољубивости, која је била позната цијелој Јевропи, стално се ријешо, да продужи војну, коју је његов покојни родитељ започео. Он је соколио своје поданике, изазивајући их на нове жртве, на нова прегнућа. „Трудна су времена — говораше Цар петроградским племићима — не клоните духом! не застидимо руску земљу!“ ... Међутим на Црном, Балтичком и Бијелом мору појави се непријатељско бродовље. Непријатељи нападаху на незаштићене градове и пустошаху села и поселице! Руси су се морали бранити у тврђавама. Једанајест мјесеци непријатељи наваљиваху на Севастопољ, али мач руских војника храбро одбијаше непријатељске нападаје, бранећи свој родни камен до посљедње могућности. Севастопољ је разнио силу и

величину руског војника по свима земљама. Сами су се непријатељи ужасно чудили сталности руске војске. Али млади Цар није мислио о војничкој слави: задовољства, и срећа његових поданика, њихова мирна занимања и државно благостање за њега је драже било од сваког војничког успјеха. За срећу и славу отаџбине необходимо је било, да се прекрати војна, да се закључи мир. Требало је повратити породицама раднике; требало је залијечити ране, војном нанешене, којима су се ојачале унутрашње потребе домовине, несамосталност пређашњег живота; требало је олакшати стање дотичних покрајина, нарочито оних, које су пострадале због војне, наградити борце и све синове отачаства, који су окусили тешкоће војне.

19 Марта 1856 учињен је крај неуспјешној војни и Император Александар II извијестио је народ манифестом о повратку драгоцијеног мира:

„Помоћу небесног промисла, који од вазда прати Русију, нека се утврђује и усавршава њежо унутрашње благостање; нека правда и милост владају у њеним судовима; нека свуда цвјета тежња к просвјети и сваком корисном раду — и сваки под сјенком закона, који су подједнако за сваког правични и све подједнако заштићавају нека се наслађује у миру плодом невиних трудова; Свјетлост спасавајуће вјере, која озарује ум, а јача срце, нека чува и снажи више и више заједнички морал, тај највјернији залог поредка и среће.“ — Ето каква је била жеља руског Цара, кад је своме народу мир објавио.

26 Аавгуста 1856 свечано је било у Москви извршено крунисање Цара Александра Николајевића и Царице Марије Александровне. Овај први свечани дан у животу Царевом пружа нам прилику и по други пут повторити онај завјет, који је дат при ступању на пријестол, завјет: да ће му једина стална цијељ бити у трудовима и бригаама — утврђење и ојачање благостања руског за сада и у будуће. Свечаност руског Цара била је свечаност свију његових вјерних поданика. Царска милост тога дана није никога заборавила. Понајприје су чули царско „хвала!“ сви сталези, који су у вријеме ратовања жртвовали и својим имањем и својим животом. Мјестима, која су пострадала од војне, учињене су многе олакшице и дата им је помоћ. За три године одустало се од купљења у регруте, опроштене су све државне потпоре, захтјевања и рачуни, ублажена је казна преступницима, а у неким случајевима објављено им је савршено помиловање. Царске су се милости раздавале обилатом руком.

Посље војне руска се је држава нуждавала у особитом старању Царском, а Он обраћа све своје бриге на то, да своје поданике задовољи и усрећи.

Прва царска брига била је, да утаначи стање становника по селима и сеоцима, који сав свој живот проводе у тешком упорном труду. Они плаћају данак, служе у војскама и врше сваковрсне дужности. Са свим је наравно да, ако се стање оваког поданика ојача, ако он постане богатији и обезбјеђенији — и држава ће бити богатија и обезбјеђенија. Међу овим поданицима било је и неколико милиона чинчија. У свијем земљама, у свију народа била је таква класа људи, којом су управљали други, поступали су с њом, како су хтјели, по своме ћеифу располагали су његовом муком, његовим имањем, на чак и животом.

У старо доба руски сељаци били су најамници, обрађивали су земљу својих газда по добровољном уговору и били су слободни. Земљодјелци су могли прелазити с једног мјеста на друго, кад им је била воља и изабирати за насељење онакву земљу, која им се чинила угоднија. Богате снахије често су смањивали сељаке „ту радљиву силу“ у сиромашних својих сусједи у свако вријеме, а то је био узрок многих несрећа.

Влада се старала, да томе на пут стане, те је ограничавала прелазак и опредијелила, да сељак може остављати своје првашње земље само по свршетку сеоцких радова, пошто се потпуно разрачуна са својим газдом. То вријеме било је назначено указом око јесењег Ђурђевог дне. А за триста година отрагу са свим је забрањен био слободни прелаз од једног газде до другога и сељак је био привезан при оним земљама, на којима је живио у вријеме издања указа. Од тог времена и провукла се у Русији пословица: „вогъ тебъ, бабушка, и юрьевъ день.“ Од тога доба слободни је земљедјелац превраћен у неслободног, мало по мало привезујући се, он је постао са свим зависан од свог газде. Газда је владао сељацима онако, како су владали и његови предци, слично ономе, како су владали његови сусједи. Како је газда морао поступати са сељацима, што се од њих могло захтјевати, а што не — закона за то не бјеше, била је тек добра воља газдина. Живот чинчије с временом постајао је све тежи и тежи, као и положај његов. Газде при присилном праву тражили су само личне угодности и „добри одношаји — како гласи царски манифест — слабили су и откривао се пут произволу, који је притјешњавао сељаке

и ометао њихово благостање, а томе је код сељака одговарало мртвило у унапређењу сопственог унутрашњег живота.“

Владаоци су се руски старали, да олакшају положај угњетених и да их заштите од злоупотреба са стране спахија. Укази пређашњих владара само су ограничавали присилно право, али га нијесу уништавали. Чипчија по старом обичају није био слободан у многим одношајима: величина аренде потпуно је зависила од спахија: воља спахије често је опредјелјивала и занимање арендатора обичним расходима. По вољи спахије јадни је чипчија раскопavaо газдину земљу у оноликој количини, коју му одреди господин, — добављао је платно, кокошке, јаја, јагоде и друге потребе онолико, колико нареди господин; по наредби спахије радио је чипчија на његовој фабрици или заводу. Све је ово сметало овом робу, да поправи свој живот, и спахија и његов чипчија нијесу вјеровали један другоме. При таквом стању ствари мало је било користи и народу и држави.

Цар Александар II обрати своју високу пажњу на стање неслободног класа и 1857 год. ријеши, да приступи животном ојачању подјармљених сељака. По наредби царској почела се радња на руској земљи. У Ко год се радовао народњем добру, одма је благосивљао Цара и у колико је био кадар, помагао је: радом, ријечју, савјетом, поуком, тек да се доведе до краја велико дјело — прекраћење личног присилног права, дјело ослобођења 22 милиона сељака од насилне обавезе, као и да им се поврати оно, што може да има, на што има пуно право сваки човјек — то је његова лична слобода.

Уз Цара је и племство обратило пажњу на стање свијех сељака, и ријешило се, да им поправи њихов живот. На Царску ријеч племство се драговољно отказало од права на личност својих чипчија. Како треба да се заведе унутрашњи живот подчињених сељака — о томе је ријешила највиша воља. Спахијама, као што је познато, припада сва земља; од те земље сељаци се, по царском налогу, користе изврским добитком земље за аренду или за радњу свог газде, а с временом постаје то њихова стална својина. При таквом уређењу газде добивају чисти приход са својих земаља, а сељаци постају независни од спахија и за извјесни одкуп добивају у сопственост своју наполичку земљу. Четири су године радили вјешти суди над саставом „Положенія“ и 19 фебруара 1861 године по свој се Русији објавио био најмилостивији манифест о дару „воље“ чипчија.

Прекрсти се, православни народе, и призови с Нама Божији благослов на твој слободни труд, залог твоје домаће среће и општег напретка“ — тако се завршавао Царски манифест 19 фебруара.

Слободно су тада дануле руске груди милијонâ подјармљених људи: државном вољом и љубављу к ближњем Цар-Ослободилац је скинуо с њих на свагда везе ропства. Ни једном цару, ни у Русији, ни у другим земљама, није испало за руком, да сврши потпуно овакво дјело. Предузимали су и мислили о томе многи, али није било случаја, да ма ко од царева започне и доврши ослобођење подјармљених. Таква срећа, таква слава пала је у дио само Цару Александру II. Једини Он може се назвати у правом смислу Ослободилац милионâ подјармљеног руског насељења.

Све је насељење намјештено и влада се подједнако. Разлике међу сељацима више нема. Нестало је сељака, који су без слободе и без земље. Без земље је остао само онај, ко је сам није хтио примити

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

САЌИЈА — МУНИ. 1)

(ЛЕГЕНДЕ О БУДИ).

Написао **Шире**, превео с рускога **Марко Драговић**.

Значај Индије.

Неколико превода санскрита, неколико одломака старе, јуначке епопеје Махабарате, предивна драма Сакунтала, упознали су Запад са широком цивилизацијом, која је старија од Грчке и богатија од Мисирске. Ова цивилизација, по богатству мудрости, може се назвати прамајком свију других цивилизација. Многome се научењаку заврћела свијест, кад је дознао за ову цивилизацију, те је пануо као у неко душевно пјанство. Много је муке морао поднијети данашњи нараштај, док је упознао Еладу и Палестину, али опет њих се је сјећао, и ако као кроз неки сан! — Атина је била једна од његових домовина, а Галилеја једна од постаја његове душе. А гле, сада се отвори

1) Ова књижица о Буди (Сакија-Муни) назначена је за изображена човјека, који је познат с историјом и митологијом Индије. У књижевности свјецкој има много књига о Буди из којих се сваки, који жели, може опширније упознати с Будизмом.

Ова књига пије ништа друго до појезија у прози основана на оригиналним легендама о Буди и његовој науци.

Писац се је старао да објасни генезис Будине личности и да успостави унутрашњу драму у души Сакија-Муни, што му је врло добро испало за руком. Што се тиче последње главе, ће се говори о Будиној науци, морамо признати, да би се тражило још много, па да признамо, да можемо с њом бити задовољни. Али то је питање врло тешко, и тешко га је најаснити на неколико страница.

Овакво објашњење чини издавалац ове књижице на руском језику.

Пошто сам и ја прочитао ово дјелце, смислио сам да неће бити сувишно, да оно угледа свијета и на српском језику, па га за то преведох, да се и који наш читалац упозна са животом и науком тога знаменитог индијскога реформатора.

М. Д.

пред његовим очима, у њедрима Истока, чудновати, великански, најоширнији, мутни свијет. Човјек се од један пут пренесе под величанствене Хималаје, који до неба допиру својима вјечно блистајућим се врховима.

Хималајске планине и тибетске равнице заузимају просторију неколико пута вишу, него што је сва површина Француске. Пантера живи у њиховом подножју, а златни орао прелијета по њиховим стрменитим врховима, кији су највиши на земљи. Острво Сејлон, којег је, како легенда прича, освојио Рама помоћу легиона мајмуна од демона Раване, — читав је континент за себе, на којему се налазе сви климски појасеви. Богови и људи препирали су се око њега. На врховима његовим можеш виђети колосални траг од ноге Адамове, Браминне или Будине, напрема вјери којој припадаш. Оће све прелази границе обичног: — земља, споменици, књижевност. Обичне мјере времена и простора за њих су недовољне. Хронологија индијска варљивија је него летећа пустињска привиђења.

У долини Делхи, баснословни град Хастинапура и легендарна Индрапехта заузимају својим развалинама двадесет и шест квадратних километара. Оне полу-разрушене пагоде, дубоке крипте, маузолеји, у којијема се можеш изгубити; — оне гомиле, које на великом простору крију собом голотињу бијелога земљишта, — нијесу ништа друго до гробови царевина без имена и држава заборављених богова. Што је Рим са његовом историјом од три хиљаде година, кад га сравнимо са овим развалинама, у којијема спава стотина обрушених вјекова? Што се тиче појезије, те старе књижевности, она чини на западни ум такав утисак, какав чине безграничне индијске шуме, које су насељене, с краја на крај, чудноватим, баснословним створовима.

Тамо слон гази под својим ногама бамбук и кедре; змија се обавија око лијана, а враголасти мајмуни љуљају се под навојем од зелени. Човјек, који се засркнуо том опјањавајућом природом, носи на себи дах њеног живота и смрти.

Али у дубини онијех индијских пустоши живи нека чудновата, тајна личност, по изгледу сасма невинна и обична, али у ствари свемогућа, која очарава, страши и руководи свима другим људима: то је „риши,“ аскет. Он се задубљује и замишља у дубоке метафизичке шпекулације, које замагљавају дубине. Он може силом свога мишљења учинити, да нестане свијет као сан, и располаже животом и самих богова. Сви га створови обожавају и боје се од њега. Тај мудрац, који се одрекао од свега — велики је мађионичар и у сва времена прави господар над Индијом.

Али највећи чар индијских јуначких пјесама то су она пуна чара и заноса жилишта пустињачка, која се налазе по страхо-витим шумама, ђе год на бријегу језераца, окићених плавим зумбулима, међу лабудовима и антилопама, и у којима мудри и побожни пустињаци васпитавају младе монахиње. Таква је историја Сакунтале, коју је цар Душанта нашао у једноме од тих самостана.

Сакунтала, то је — прави индијски тип страсне милине и њежности. Ође је љубав обучена у најчистију њежност према природи, биљу и домаћим животињама. Скривена њега оживљава се дахом аскетизма, који као да дува са далеких планинских врхова. Ми се налазимо у животу и љубави; али се блиста на хоризонту тишина самоодрицања и вјечнога покоја без зависти и страха, као небесни осмјејак у земаљскоме рају.

Та слатка и свијетла зрачност, та ширина перспективе из лона идилија, која обузима сав хоризонт мисли, плијенила је и старог Гете-а и довела га до тога, да каже о Сакунтали и Индији: „Желиш ли прољетњег цвијећа и плодова? Желиш ли укусних јела и мириса, који опјањавају? Једном ријечи, желиш ли обухватити и небо и земљу? — Ја ти напомињем Сакунталу и тијем сам све казао.“

Но Индија је чувала за Јевропу и нешто важније, нешто чудноватије од овога. Године 1805 издан је превод Веда, помоћу кога је Јевропа сазнала своје порекло. Сравнивајући нарјечија главних народа запада са нарјечијем Веда, познајемо у овоме потоњему најстарију грану опћег стабла. Персијанци, Грци, Латини, Ђерманци, Келти и Словени произлазе од једнога коријена — то је горда и поносита Аријска раса. Од ње произлази наш језик, “глагољ”, божанствена искра, сви првобитни појмови, који су поред свију безграничних промјена, остали на вазда стубови нашег моралног и умног живота. У тијем првобитнијем Аријцима, у томе полу чобанскоме, полу војничкоме народу, познали смо наше благородне претке, праву колијевку наше цивилизације, чисти и свештени извор религије и појезије. И ако су они у познавању физичкога свијета много заостали од сувременога човјека, опет су ти Аријци, у својој величини и простоти, дубоко разумијевали дубину природе и божанствених ствари. Њихов спиритуалистички пантеизам пуна је дубине. Анги, божанствени огањ или ефир, био је за њих у једно исто вријеме и принцип душе и принцип материје. Култ огња пред зором, означавао је пожртвовање индивидуалне душе души свеопћој, молитвом и поклоном. Ови

патријарси, жреци породица и племена, могли су слободно разговарати са највишим бићима, које су они називали боговима. Сувише, они су претендовали да произлазе од тих богова, па су често пута ступали с њима и у борбу, да би се могли боље једначити с њима. Они су изједначавали идеју божанства са идејом свјетлости. Њихови **Диви деваси** јесу свијетли прародитељи свега грчког, персијског и скадинавског пантеона.

Из свештених индијских књига ми смо такође упознали, како су се поједина племена распала на дијелове, — упознали смо поступну везу религија и њихову прву домовину. Не узиласе ли можда к тој златној колијевци свијета, к томе на свагда изгубљеноме Едему, оне мутне, тамне успомене народних предања, заборављених снова златнога вијека, иперборејскога царства среће? Нијесу ли отуда изашле божанствене наде, које бескрајно и непрестано тумарају кроз све људске невоље? Јесу ли оне раздвојене за вазда, или само до неког далеког и тајног виђења?

Сувремени ум, занешен у том чудном лету над вјековима и народима, личио је на цара Душанту, који се ваздушним путем враћа из високих небесних сфера у Индриним колима. На точковима блиста се роса; манити, муњом обузети коњи, сијеку густе облаке. Најпослије, из густе магле показују се врхови гора, који се блистају од луча сунчаних, што их, заходећи, на њих баца; у даљини се зазиру ријеке; земља се пружа до океана и цар говори своме пратиоцу: „Видиш ли да се земља подиже к мени. Чини ми се, да ми је на дар приносе“. Индија, као права напљедница првобитних Аријеваца, стала је у основи свега нашега философскога и књижевнога развића. Али нико није могао ни мислити, да ће се тамо наћи извор другог великога тока идеја и осјећаја. Ја разумијем ону њезну љубав к ближњему; онај аскетички спиритуализам, трансцендентни мистицизам, који налазимо у хришћанству. Магнетни токови историје излазе из узајамне сурадње два полуса човјечанскога духа: полуса чувственога и философскога, полуса умнога и религиознога. Ми смо се научили да држимо први — у Грчкој, а други — у Јудеји. Али сад видимо, да их је оба ваљало тражити у Индији. Особито смо први осјетили у ведизму и брамизму. Проналазак будизма открио нам је и други у највећем степену живахности.

Кад је, у XIII столећу, први пут донио у Јевропу легенду о Буди Марко Поло, онда су виђели у томе великоме реформатору само царскога сина, који је постао пустињаком. Он је

просто и наивно говорио о Буди: „Да је био хришћанин, постао би велики светитељ, јер је проводио поштен живот.“

Но када је 1821 године инглеz Ходхсон пронашао у Непалским манастирима оригиналне будијске рукописе „Тројну Котарицу“ и „Лотос Доброга Закона;“ кад је Евген Борнуф провео седам година у изучавању шестдесет и четири ма- нускрипта, које је Ходхсон послао у Паришко Азијатско друштво; кад је, на пошљетку, исти издао знаменити „Увод у историју будизма,“ — тада се почела увиђати важност религије, која поред свију промјена, што се с њом догодише, броји у своје пошљедоваче трећи дио човјечанства. Послије тога појавили су се радови Вебера, Макса Милера, Васиљева, Фусо-а Станислава Жиљена и многих других, који су учинили, те се све јаче и јаче будио интерес к будизму. У данашње вријеме читав легион инглеских, француских и њемачких индијаниста разјашњавају постанак будизма. Учење Будино, које је с почетка занимало само научењаке, дошло је најпослије до тога, да је занијело, па и узнемирило, философе, богослове, и мислиоце нашега вијека. Личност Сакија — Муни ослободила се најпослије од пергаменске пращине, и пред нама се показао тип тако благородан и велик, да нам неотично напомиње слику пророка. У исто вријеме он оставља у души нашој тешку сумњу.

Његови аскетични назори, који су иначе њежни, проицавајући, фини и дубоки као и његова наука, опет су такви, да су одсудно истакли на средину животно питање. Треба нам виђети, је ли оправдано оно, што је мислила до сада сва западна наука, која је подржавана Шпенхауеровим песимизмом и његовом школом, т. ј. да је Буда проповиједао свој високи морал у томе, да се пријеђе к небићу — да је пошљедња ријеч његове метафизике у томе, да се искоријени, уништи живот, да се одрече биће душе, и да све што постоји прогута црна безданица Нирване. Или је истина што говоре присташни тога тајанственога учења, да је та очаравајућа и страшна за нас Нирвана неки непровидни покривач за невјерујуће очи, али провидни за оне, који су у њу посвећени, за којијем се крије величанственост бесмрћа иљаду пута сјајнијега, него што је бесмрће митолошкога неба, и највиша душевна еволуција у хармонији са свијема законима васељене?

Едвин Арнолд ријешило је ту задаћу и васкрсао је Буду, као живу личност, не у историчкој расправи, него у правој поједи. Едвин Арнолд броји се у групу изабраних умова Инглешкога

народа, који се са највећим усрђем баве Индијом. Та група људи интересира се не само њеном природом, њеном величанственом појезијом, но и судбином расе, која је преживјела мухамеданско господарство и која се препорађа под упливом дотицаја са западом. Осим тога, та група вјерује, да озбиљно изучавање философије и религије истока, при свјетлости аријскога генија, има велики значај за ријешење великога судара међу науком и религијом, који дијели нашу епоху. Овђе је знак времена. Тај повратак од најдаљега запада к најдаљему истоку као к зори својих највиших открића, не можемо држати за какво сажалење за далеком прошлошћу, него за инстинктивно утврђење једне истине, која господари у свима вјековима, у свима племенима, разрастајући се све више са сваком епохом. О паду старе вјере, о немоћи науке да позна узроке и пошљедњи свршетак, Индија ће нам, може бити, саопћити још много и много новoga. Било како било, морамо признати, да је та иста проблема судбине, живота и смрти, — која нас сад занима, — на шест стотина година прије наше ере, изагнала царскога сина из харема, пунанога свакојакијех наслада и уживања, те се је предао самоћи и аскетизму, од куда је изишао силни, али као јагњешце мирни, реформатор. Никад нијесмо виђели такву велику побједу душе над свијем што је тјелесно; таквога великога старања да се уклони од превратности живота и уплива времена, — нико се никада није трудио са таквом прегалачком логиком и тврдом енергијом да разбије врата онога, што је бесконачно.

Помоћу г. Арнолда и ми ћемо се постарати, да испричамо величанствену историју Сакија-Муни.

Да би смо, колико је могуће, довршили ову слику, користимо се збирком легенда о Буди. Најпрво ћемо се постарати да што очигледније искажемо унутрашњу драму, која се је одиграла у великоме разуму, у великој души Сакија-Муни.

(Н а с т а в и ћ е с е).

Х А Ј Д У Ц И.

НАПИСАО **Лука Јововић.**

I.

На Аранђелов дан 1835 год. дође Стеван Баша из Грађана у Ива Јовова Лекића у Буковик на славу. Сви сеоски пријатељи — оно дан мал — на одмах по ручку — окупили се и ухватили коло, на пјевају на гувну пред кућом Ивовом. Стеван и Иво у кући сјели покрај огња, примакли танку дугогрлицу пуну вина, па је покрај огња обрћу, да га боље угријаног пију. Пред ноћ коло се растрси; и пошље вечере гости се разиђу, Стеван се заустави. Идеш ли сад, Стеване, испод Бара? догониш ли што? јеси ли бандуња' та' занат? — запита га Иво, додајући му дувана. — „Догонио сам, ходио сам, вратолома' сам и право да ти кажем, пратићу то, док год не згросињам. Ја нијесам пишњавац, опет да ти кажем; ја фала Богу, а пред душом онијех старијех, могу живјети. И кад дожденем што — ништа да ти се не фалим — никад од тога хајира видио нијесам, но скѹпи све село на ручак: поби волове, закољи браве, кад којега потрефи да доведем, па руча цијело село ка да чиним трпезу; но ми је стало до тога, да пасју вјеру застрашим, да не смију ни из куће, но да им се и у сан пришнијевам, а што мислиш?!“ —

— „Вала што рече за хајир, та ти је за уписат! Догна' бјех једном седамнајест бртва овчијех, то бјеху брави по начину, а претили, да ми други кажује, да нијесам очима видио, не бих мога' вјеровати. Прст сланине бјеше на свакојега. Ја једнога закољи за вечеру, да ми се црна чељад омрсе, ухвати се у пиће и у причање; кад погледа' у јутру, али господин вукац, да му је за славу, уљега' у тор, и осамнајест од тијех домаћијех бртва најбољијех: овога хоћу, овога нећу, — ниједан их касат тако нећаше пробрати, и није, тешко томе ко гледа, да се од тога помогне! Ма се нама не може то рећ', па и да ништа

немамо; оне крге не дају, што се бијељају пред кућама по тијех дубова! —

А што учињеште они Глодољани за оно звоно, те смакоше с оне цркве брчке? — пита' сам Ивана, па ми не умијаше казати ништа? —

— А што? — пожалише се Брчани Владици, како им не остављају то испили ђаволи, но им дигоше и звоно с цркве. Владика позва ове наше на Цетиње: „Вратите им то — рече — тако да сте благословени, и ако сам ви река', да ви је просто, што год из Турске видом и невидом ујагмите, ма ви боме нијесам река', да смичете звона с црква, и ако нијесу од наше вјере, ма су ни браћа! Цркве и ђамије нипошто немојте тицати — грехота је!“ — и дадне им по цекин. Те Бога ми вратише. Бојаху се, да их Владика не прокуне. —

— До душе нијесу лијепо учињели за та звона. Мене нећаше никад панути на ум за њих, ма истом није свачија памет барабар. А да, Иво, јеси ли ти што догонио?“ —

— Не! но сам све био у вртежицу око сјејања ченице, и да унесем то мало интраде у кућу. Једну вече баш ту, нема... колико ћу ти казати... Онда, данас петнајест дана, заиграк се до Туђемила, и тамад из обора — то није било оклен друго — за-кучик једнога коња. Гледак оћу ли по прозора кога видијет', да промоли главу, да га утучем... ај-бо! немогак. —

— „А Мило Антовић, не питак те, што чини? ма он га не улијега, нити га је дома, ка' осталога, ни на Божић, нако кад што дождене; вазда је тамо, а страх ме је, е ће га сиромах неко јутро платити слано и прво и потоње, е се много уплијеће.“ —

— Неће! ови су Глодољани вјешти; зна он сваку скалицу у прсте, оно је ђаволом задојено, ценабет чочи. Кад га оптају, а он бјежи пут Улциња, а не пут овамо. Шмиња, доклен им изгуби траг. Прича' ми је он његовом главом, како је на пјену од мора у један жгробет пет дана стоја' без то ужди ђаволи да је на своја уста крушно мета'; и како је мога' — томе се никад изчудит' не могу. А кад га нађе мука горе високо пут Румије, а он фук у ону пећину; ту се забије, па, кад види свој конат, тадерице измили. Бјех поша', Стеване, ланик с њим међу двије Госпође, Доша', па око мене ка' ђаво око крста, напуни ми главу, те ми заједно; а он је друг, ка' најбољи што може бит', ништа те неће пуштит' да учиниш, што до њега дође — он све. Изидосмо на Вресу: пази, уша, гледа, разгледа; кад се намрачи, спуштасмо се низ Шушањ пут Мркојевића. Скрисмо

се доклен опуци зора у једну гушћавину, оклен могоасмо вирет', да не не оптају. Одвојисмо из једне ограде Каламперовића два вола ка' двије виле, и — да опростиш — једно магаре потрефи тако. Одвоји их од оније' говеди једно почивало пута, свежи у једну хандраку, а прежи колико би дневи, да их ко не зами, да не дођу они чизи су. Пошто се намрачи, полако се почесмо примицат' пут њих, јер може човјек разљепушит', ка' прасе на корито, шири по дужи! Није оно своје лако дат', па да му се после матраком мане за њега! Човјек, после образа и живота, нема што чувати, нао ово мало маља. Па ко зна, да их пред ноћ не нађу у забио, ће су их оставили, а оклен без руке не могу изисти; па да се не појуначе и они, и да им не дође црв у мозак, па за стопама и ако је сувовина, и да не чуче лијепо код њих, кад им дође муштерија, да га поздраве! Те Бога ми се ми шумолако привуци; таман их одријеси, а стаде, мој брате, оно огрђело магаре — тамо њега хиска: њх-а-а-а! њх-а-а-а! њх-а-а-а! Ми ни духом не похаћамо, но купимо дух у себе, живи се не чујемо, а њега стала рика! Имак ђавола убит', да га никад не запоје његовом главом, но не могоак маскарит' руке, промисли, на магаре! Ово је, реког, збиља проклети брав. А да Бог да, рекох, звијерац ништа прије тебе не изио! Говорак Милу: остави ђавола! пушти ђавола, осим нас, да не будемо на дусу од њега! и ту сам видио, да човјек десет живота има, може доћ' ура, да не би мога' ниједан изнијет'; а жалио те не би нико, но сваки би река', да смо у лупештину погинули, и количину смо гођ до сад убили, то ни би у народ пасало у магул. Те Бога ми Мило не пушта га. „Лијепо — рече — дома би ваља'!“ И на сто белавѧ — лише нас — били смо од њега. Свијем ни је путем поја, и није грђи сад од ниједне маске под самаром. Мило је боме и ора' љетос с њим. Но је то већ било и прошло; но хоћеш ли ти, да идемо ми коју вече? а ја се бик јавио Ивану Лукићу, и споручио бик Милу на успут?“ —

— „Ваистину еламо кад гођ хоћете! Ја разбит' нећу; само би ми ваљало сад поћ' дома, нека ми знаду и чељад, ако ко пита, да знаду казат' ће сам.“ —

— „Не! сад не велим ни ја, но кад је тебе најколније, па кад гођ доћеш, добар доша', а мене ћеш наћ' дома у сваку уру, нећу се заметат' од куће.“ —

— „Таман тако и учинимо.“ —

Сјутри дан Баша зором дома.

II.

Двадест четврти Новембра исте године — у вече — да си био под Бар у три уре по турски, хћаше виђети једну хајдучку чету од пет друга: Стеван Башу, синовца му Андрију, Ива Лекића, Ивана Лукића и Мила Антовића, заогрнуте шареним струкама по шестански, торбицама о рамену, у којима ни аустринска финанца нећаше ништа наћи осим по један добар комат фрументинова леба. Затакли ножеве бјелокорце за пџс; девердаре у рукама; обучени у арнаутске хаљине: чакшире и губере; натакли бијеле ћулаве на глави, а по турски малене чалме око њих обавезали. Таман кад прелазаху ријеку Бунар, среташе се са десетак кириџија, који гоњаху карван с Пристана у Бар.

— „Мралија мир, побро! Ку пошкон шам?“ (Добро вече! Куда идете сад?) — арбанашки дивани Баша.

— *Мир севијен. Пошкон пр' шии.*“ (Добра ви срећа. Идемо дома), — одговарају они равнодушно, мислећи, да Шестани иду код стоке на зимовиште.

На лијево у предграђе града Бар виде се свитци као луминација; а на десно море одбија зраке, па се блијеска на чистој ведрини и сјакоје мјесечини. У Сахат-кула избија три. С минара долази глас хоџа, пјевајући рацију. Звјезде жмиркају, само по ње која препелица испод маслина из ловориковог цбуна прррр! престраши нашу четицу.

— „Куд ћемо сад? Како ти таминиш, Мило?“ — припита га друштво, кад у Заљево наљегоше.

— „Ја бик право више онога фустука, а има ту и једна водица, па да и вечерамо, јер су се мене већ почеле и ноге кидат', и жиле испод кољена од глади, комад је од Созине; а бик ли мога' и без вечере, да је преша, бик. —

— „Диж'мо! одмах после вечере — рекне Баша — да не не приклопи сан, и да не дан не ухвати, но да бисмо уграбили при Можури, да ту преданимо; а отоле ћемо моћ' на мој конат најбоље разгледати, бисмо ли могли кога обриват'!... —

Влашићи на заход, а они при Можури. Отворише: Мркојевиће, Печурице, Куње и Веље и мале Горане. Пошто отскочи сунце, поче се пуштават' живо.

— Ха! видите ли ону стоку пут Вељијех Горана што обрну? ма Бога ви да се од њих прођемо, не бисмо оправили на њих ништа — вели Мило — када чобанџа није ништа мање но нас! —

— А да овоме, што иде—овамо сам пилен, да човјек уложи кад се примагне, како би било? па куд издере! да га једном гађем на далац, а ја гађем ка' стријелом, — ни петом ми не би мака'! — рече Андрија — Ко се би авиза' на нас.? —

— Не јадан! Кад се пушка чује, би сјекнуо сваки живи у што се ко нађе; а они се истом држе на вџр, а у дубоко смо загазили! Па ти велиш е си вјешт, но ме пушти с тобом! — мучи! пушку ту не натеза! с тобом ми није пута није! губо! оли маћ' на врат оволико људи данас?! како шкрка око пушке! — срамоти Стеван Андрију — како не може да ти посијече памет е би смо били на предање! —

Ђулук је по лединица испод њих мирно чувао и свирао у дигле. Андрија га све смјеривао: како је објесио џеврдар о дубу; како је ипао на убао да прими авдес; како је ручао; напоја говеда и градио међу око оградe. Кад се примаче ноћ и обрну говеда, Стеван за њим алабурде с ножем у руке...

Ђулук чим чу трупотању за собом, живо се обрну, опали џеврдар, а ужди да бјежи. Стеван, не додирнут оловом, забрза и пристигне га.

„Јо или Зоши!“ (не тако ти Бога!) — проговори Ђулук; у толико га Стеван посијече, и заврну говеда у гору: повежу их пасовима и конопима, које за такву прешу вазда Антовић око себе обмотаваше. Пошто се добро пахвати мрак, обрнуше с њима испод Печурица путајама. Пред њима Стеван и Мило, а остали пригоњају. Сташе. Прислушаше мало.

— О Бећо Катланов! — чу се глас у селу.

— Чујем! —

— Дођоше ли ви говеда јошт, ма дођоше?! —

— Ето греду сад, а да није што не знамо?! —

— Нама да ће Бог јошт ни Ђулека ни говеди! —

— Богами кажу ови наши: да су видијели мраком у акшам, ће су озгара прошли петина, ћерали говеда, па да нијесу с пазара наши! —

— Богами те бити Црногорци, друго ништа! Ја сам одио кандилом да сретем, вика', али ништа. —

— Опташе не! вели Мило. —

— Не бојте се, но ћерате живо! уграбићемо! — Соколи их Стеван.

У то стаде вика кроза село: дѐ! дѐ! дѐ! на свакојој страни.

— О Суљо Дрљан! добро веће! —

— Бог ти га да! —

— А што се ћује од та страни ге Тахирова кућа? —

— Ха Каури море повели Тахинова говеда, и утекоше испод куће Јусуфове кроз чивлак, преко коломбоћа; сад ће аривати испод ћарме (међе), но да гредимо за њима, е иншала наши су! —

— Пеће море, пеће! —

Зачесташе пушке на свакоју страну; та! та! брò! брò!
Затекоше их.

— Што ћемо сад? — вели Мило.

— Што?! остав говеда и ђавола! а ја ћу бачит' и ову главу, да сам лакши на ноге!, па бјеж'мо на више између Печурица и Добре воде!.. Камо ве?! живо! немој се који изгубит'! Кад запуцају на нас, пуцај на огањ! еда се бисмо довукли и ухватили оне пећине, да фуштимо у њу, и да стојимо до довече, док се ово утајга; па довече поноћи пут дома. Бјеж', главе не изнио! Немојте се гомилати, но се рапштрите, да не побију! — Стоји граја и јака пушака, прави бој.

— Не, Стеване, за мајку Божу! — закуми га Мило — не у пећину! Ово је за нама војска, па се бојим горе! —

У то грозд пушака одвоји хајдуке: Мило и Лукић на десно натраг у коријењ Можуре при мору; Стеван, Иво и Андрија уз Лисињ, право у пећину.

То јутро по врховâ показа се слана. Турци по стопама: цука, цука, цука — право на јаму; опколише је из далека. Јама полога, од два грла: једно отворено истоку, а друго сјеверу. Алил Брахов и Селим Смаилов приступише из Микулића. Радознали, упутише се право над јамом, наквече главе. — Ма за Бога није овђен нико, ово те бит' ваше стопе! —

Бòм! бòм! — одазва се глас пушака из јаме. Алил и Смаил само су друштву „ишаретом“ петâ доказали, да јама има „сајбију.“ Зваше их на предају:

— Хајте, људи, излаз'те на сто божијех вјера! —

— Хајте, Турци, с Богом! — букти глас из јаме — или стојте ту, двије ви воље! Ово је наша кућа! Ми смо се спремали за ову уру. Мање ми није пунана, но она у Грађане. Ево двадест година да у њу пола дана станујем. За годину ни, слава Богу, мањкат' не може, па да не је десетина! —

— А колика сте чека ви тамо? —

— Дођи, па не преброј! — поврну Баша; па онда друштву:

— Не бојте се, њима ће се досадит', или, било како било, ми ћемо продријет', и поћ' дома здраво и весело; само пушке пазите нека су ви у сваку уру хазар, ако нагрну у јаму, да не мрцинимо! —

Турци почеше убацивати камење у јаму и убише Андрију. За тим принијеше бале сијена, запали их и бацај у јаму. Стево и Иво припеше се у заподиће јаме, да не пану, као жртва камења или огња. Постави се ред стражи: Барани једну, а Микулићи горњи и доњи другу вече.

III.

Трећи дан по томе Мило Антовић и Лукић отуда одовуда, од крша до крша, од ломине до ломине, — дома.

— Мило! камо ти дружина? — питаху људи — догнасте ли што? —

— Не пита ништа! да не остависмо, колико да догнасмо! Околише не злијем табијетом некако! Бјеше да ти око поноћи, или прије, јади му крај знали! Ми двојица шмигнусмо; оне нагнаше пут оне пећине: затворише, или их и посјекоше прије, но су и доцрли до ње! Мило црни већ не зна ништа! —

IV.

На оцеве пред Божић Мара, сестра Стевана Баше, која у Сеоцима, у турској граници, бјеше удата, дође на Вир сва у црно увјена, сузна од плача, а расплетенијех коса. Накупи се народ око ње. Она главарима:

— Живи су јошт за Бога: залуду — да је што корист! Чула сам била, да су их одавно посјекли. Но чобани ми казаше јутрос, који чувају у Пепиће: да сваку боговјетну ноћ с Голика виђају огњеве, све огањ до огња око пећине. Те ја, црној сестри, ка' је, стрмоглаво јучер тамо. Бјех уготовила једну погачу у пријесно — а откуда им леб', ођу ли га кад изјести! Узми и двије три тесте фишека, право тамо. Кад ли стража све ошапила: данас двадесет четврти дан! Не даше ми с њима ни зборити; те ја тобож кријуши хоћах да им убачим оно леба; али да сам макар била и момак под оружјем, то ми нећаше бастати, но ме имаше ишћушкат' да пасам с ноге на ногу. Они су до сад убили — Бог ме убио, ка' ме је убио! — четворицу, каза ми Јусуф Трцетић из Бара. Зову их сваки дан на предају, а они се држе на себе, јер виде да су пасали, па' пасали, па чекају, да јошт кога убију, три ме грома убило, ка' ме је убило!“ —

V.

Одмах се разнесе глас по племена. Сјутри дан сва Црмничка и Ријечка нахија замрче на Суторман.

— Било како било, да се иде, да се избаве! — викаху војници. Сву ноћ, колико би дуге ноћи, усипа снијег, колико га Бог даје, утреха до кољена. Ризикат' с људима кроз барску краину, со ту страну Румије; уљећ' и заброждит' у дубоко, шест сати хода по копну: од два зла изабра се мање — војска натраг. —

VI.

На самени Божић — кад се све Хришћанство источне цркве радује, у зору изађе Стеван Баша и Иво Лекић из јаме, блиједи, небривани, готово мртви — права страшила. Принесоше им леба и сира да једу.

— Нећемо јест — одговори Стеван — но би смо вина! —

Одмах пошљу у Микулиће, ће има неколико и хришћанских кућа, те донесу:

— Здрави! — рекне Баша, држећи бокару у руке — десет живота да имамо, не можете се од нас осветити, колицину смо ви убили, и колико смо ви јадâ задали! — сркну, причести се, и додаде Иву...

И њихово, усљед глади изнемогло тијело, од главе одвојено, само се је мало копрцало. Из њих је изашло толико крви, колико су се могли ножеви окрвавити, као из људи, који га за двадесет и девет дана нијесу залагали.

Турци уђу у пећину и посјекну Андрину, од камења изломјену — главу. Од фишека, кајиша и колана, којима су се ови јунаци опасивали, само су се познавали трагови. Изједени гладним хајдучким зубима.

Глава Стеванова осушила се на Скадар, а Ивова на Бар.

ВОЈНИЧКЕ СТУДИЈЕ.

Пише официр Н. Митровић.

I.

Борба као неопходни услов опстанка и развића човјечјих удруга

Si vis pacem, para bellum.

Ја не тишем да те задовољим, него да ти поможем да погодиш оно, што ја мислим. —

Још у најстарија времена, први и најглавнији узрок обезбјеђења и одбране од свега, што је човјеку пријетило опасношћу, била је заједница. Човјек оснива породицу, јер му се с њом заједно лакше борити за свој опстанак. — Ето му већ први појав удружења да буде јачи. Отуд постепено постају браства, а од њих племена, најпослије читави народи; а све за то, да човјек буде јачи у борби за опстанак. Пошто се с већом удругом рађају и веће потребе, снажније и вруће жеље, одважнији и смјелији захтјеви и воље, за то, да се у свему томе успије и побједи, морале су већ и због тога постати све веће и веће удруге и уједињења.

Него, како је могао човјек најприје сам, а доцније у све већим и већим удругама, да опстане у пркос безбројним спољним опасностима? Чим се успјело у жељама, вољи и захтјевима?

Борбом, ратом — непрестаним ратом крвавим!

Отуд: борба и рат су неизбјежне потребе човјекове — као личности, народне — као највећег удружења за опстанак, обезбјеђење и успјех у жељама, захтјевима и вољи.

Дошао је човјек на земљу, али не да одмах сједе, па да ужива на њој, не, већ да се бори, да ратује, да побједи и добије, па тек, да на њој опстане, те и опет да ратује за обезбјеђење и успјех у жељама, вољи и захтјевима. На тај начин изгледа: да је човјек створен само за борбу и живи, да се бори за свој опстанак и урођених му, и њему само сопствених — назовимо их — стихија: жеља, воље и захтјева. Опстанка му није могло бити на земљи без рата, без борбе очајничке; жеље му се, захтјеви и воље нијесу могле испунити без силе, без рата, за то понављам: рат — рат вреник човјечији — једини је неопходни услов, једино неизбјежно средство човјекова опстанка на земљи, и неће га нестати, докле год човјека буде на њој.

Кад је човјек био сам, он је у исто вријеме и био глава сам себи, себи је крчио пут, собом самим је управљао у борби сведневној. Кад је

постала породица, најстарије, најјаче и најспособније чељаде у њој назвали су старијешином, управитељем, учитељем сведневног живота породичног, па и борбе, а то ко је био? — Опет човјек...

Породице се развијају и постају браства, па и ту најјачи, најспособнији од старјешина постаје старијешином браства; а ови опет са своје стране бирају између себе најспособнијег и постављају га за главу племена; а од ових најспособнијег за главу, господара, народног — државног. Онда човјеку, као личности, остаје само, да се бори за оно, што њему као личности и пријети; а противу свега онога, што свијема у исто вријеме подједнако грози, остаје у дужност мислити и борити се старијешини народном — владару. — Ето дакле, човјек, као саставни дио државе, обезбјеђава се, као личност, свију спољних опасности. Он има свог татора, свог старијешину, своју главу у личности народног владара, који ће о том мислити и који му је дужан одбрани и заштитити га и заштитити од свега онога, од чега се он сам не може или не смије одбрани и заштитити. Владар, сам по себи, као личност, не може то учинити; он ваља да има средства за то, а једино средство његово то је опет човјек, т. ј., сви људи — којијема је он одговоран за обезбјеђење. Он је, по томе, вођа, а сви људи су му војска. Ето војска, као једино средство борбе, једино оружје рата за опстанак и обезбјеђење државно и народно, за успјех у жељама, вољи и захтјевима владарским, народним.

Ну како се је човјек за опстанак дужан борити на неколико сасвијем различитих начина, према томе како су одвећ различите и опасности, које човјеку као личности, народу као цјелини, пријете; то човјека, као старијешину породице, а владара, као вођу народног и државну главу — оптерећавају многобројне дужности и одговорности. На пр. породица треба да једе, па да живи, и човјек, њен старијешина, крвавим знојем мора је издржавати; а не може ли он успјети, глава народна — владар — дужан је то учинити свом народу.

Човјеку је потреба, жеља га вуче, да се просвјети и научи; не може ли — ето опет глава државна и о томе да се брине.

Човјеку сметају воде и горе, да се миче, да ради, да држи себе и породицу; сам не може уништити препоне, — држава, његова заштитница, и ту је одговорна и дужна прокрчити му пут и поставити поуздани пријелаз преко вода.

У свакодневном додиру човјека с човјеком, догоди се мржња између њих, мржња урођена с човјеком, из које потиче злоћа, шћер мржње човјечије, те отуд: кавга, неизбјежна посљедица мржње и злоће. Онда човјек човјеку ступа на пут, смета га у његовом раду, кињи га, напада га, а овај се брани, докле може; а кад изнемогне, он зна гдје ће прибјећи, а и гдје би друго, него у крило државе и њене главе, која га брани, заштићава, па му уклања све препоне слободног кретања и рада, а злоћу и мржњу убија и утишаје.

Узмимо сад народну цјелину — државу и њену главу — владара: — пријети ли њој или њему што; зажели ли што; прохтје ли што; хоће ли што он или му народ повјерени, пријечи ли га ко у свему томе, — народ је ту, на којег се он и позивље, да смрћу или животом заштити њега и себе, жеље, захтјеве и вољу своју и његову.

Дакле, као гођ што човјек, као личност, сам није могао и не може опстати без удруге, а ова без свог старијешине и без све већих и већих удруга, а најпослије без највеће народње удруге — државе и главе своје,

т. ј. владара, преставника и заступника свога и то само из заштитне потребе у борби за опстанак, — тако и ниједан народ и ниједна држава и глава њена не може опстати без рата. Рат је био од вазда, а то је и сад једини прави народњи и државни заштитник, једина и највећа узданица глави државној, да опстане он и његов народ, да успије у жељама, вољи, и захтјевима својим и народним. Рат је, дакле, вреник борбе за опстанак и све га дотле нестати неће, докле и ове нестане, а то ће бити с нестатком људства на земљи.

Можда ће се негда промијенити начин и срество ратовања, сљествено и тактика, али се прекинути рат неће, све докле буде држава и народа. Човјек живи уз човјека, те као год што он постаје богат са сиромаштвом свога сусједа, задовољан, његовим незадовољством, успјешен у неком предузећу с неуспјехом другог и т. д., — тако и народи и државе живе уз народе и државе, те срећа, напредак и благостање једнога и једне тијесно је скопчано са сасма противним другог и друге. Ко ће од њих бити једно или друго, сила само рјешава, бива — опет рат, а који је у њему спремнији, јачи и силнији, тај и добија.

Е па кад је тако неопходан рат свакојему народу, свакојој држави, кад је то само једино срество, једини поуздани јемац напретка, сталности, успјеха у вољи, жељама и захтјевима, — што онда треба да чини сваки народ, кад сваки то жељи бити? —

Одговор нам је готов.

Сталну и непрекидну бригу и рад водити у вријеме мира, да будемо што спремнији, јачи и сигурнији у рату.

Рекао сам прије, како је глава народа и државе — владар, уточиште и чисто одговорни избавитељ народни од свега, од чега се човјек сам није кадар одбранити. Но како та глава државна — па ју престављала једна или више личности — није кадра и не може у личности извршавати све многобројне потребне гране народног и државног опстанка, реда и одбране, за то, да би се све то могло добро и ваљано вршити, на корист народну, а на задовољство народне главе; овај, или ови, који ту главу престављају, одаберу из средине свога народа неколико ваљаних, вјештих и способних људи, па свакојему одреди по неку грану државне управе, да о њој мисли и одговора.

Између ових је на прво мјесто и са највећом пажњом од стране владара изабран и први до владара — назовимо га тако — ратни мислитељ и спремаатељ. Колика је његова дужност, особито ако је то једно лице, колика му је одговорност пред владаром и народом, није потреба да говорим, кад сам већ рекао, да само рат заштићава владара; рат само јемчи за државну и народну заједницу и опстанак; рат је само поуздани, моћни и једини извршилац воље, жеља и захтјева. Истина, како ми вељаше мој, достојни сваког сјећања, учитељ ратне вјештине, да је „рат крајње и најжешће срество политике,“ што значи, да један народ другоме неће објавити рат, већ наку у крајњој нужди: онда, кад се никаким другим среством политика није могла послужити осим ратом, да одбије пријетњу државном опстанку, независности и слободном кретању к напретку народном. Због тога и јесу ратови данас врло ријетки; али ипак, стање народа и држава и данас је као игда досле, правога ратног карактера, те изгледа, да кад буде рат, бити ће крвав и одлучан до посљедњег, а само ће се свршити онда, кад један народ буде потрошио сва своја ратна срества, исцрпио све

могуће ратне изворе. Ослониће се један народ на обезоружање само онда, кад се унапријед одрече својих жеља, захтјева и права; а то значи исто, као да сам рекао: одрећи се свог животног опстанка, своје слободе и сваке своје будућности. Те по томе, ратне спреме биће, све дотле, докле буде и ратне идеје у једном народу, јер ратови се не воде без спреме и то — јаке, проучене и смишљене спреме.

Ну како смо прије рекли, да владар води рат с народом, т. ј., он као војвода, а народ му као војска, а будући да побједа приноси једнаке последице како за владара, тако и за народ, то не само владар и његов посредник и заступник у ратним спремама, већ и сваки грађанин мање или више ваља, да у вријеме мира, допринесе собом, својим радом и науком користи на ратне сврхе, да што спремнији јачи и сталнији ступи на *ратну ногу*, а ово говорим особито онијема, који се у томе способни и јаки осјећају.

Свуђ данас тако и постоји. Све државе обратиле су највећу пажњу на своје ратне спреме. Свака зна и убјеђена је, да је мир дат само, да се њим послужимо, те да се спремимо за рат и да се овај не добија без великих и огромних ратних спрема; а како се то чини и ради и што је потреба у вријеме мира чинити и радити за рат, то ћу наставити у идућем броју дожељене „Луче“, ако ова и даље буде чинила част мојим скромним ратним чланцима, износећи их на својим цијењеним страницама.

(Наставиће се.)

ШТА ЈЕ СЛОБОДА?

BIBLIOTEKA

*Слобода је сјајна зора,
Што је свако штовати мора —
Од старога до ђетета,
Слобода је сваком света.*

*Слобода је Божја вила,
Што злаћена шири крила,
Под којима збира оне:
Који ропство клето гоне.*

*Слобода је сунца шћерка,
Што ј' и свака љуби звјерка,
А камо ли човјек врли,
Да ту сјајност не загрли?!*

*Слобода је сјајна зора:
Круна јој је — Црна Гора,
А најљепши њени зраци:
То су српски див — јунаци.*

РАДОЈЕ ЦРНОГОРАЦ.

ДОМАЋИ ЛИЈЕЧНИК.

Пише Д-р. Клеант Теодоридес.

Код свих готово изобразених народа опазила се је потреба, и према томе саставиле су се књиге, које поучавају, како ће они, који немају медицинског знања, притећи болеснику у помоћ прије, но стигне лијечник у тешким околностима, а у лаким како ће се проћи и без лијечника.

Ова потреба је код нас много већа због тога, што никакве готово књиге таквога рода нема, а друго лијечници су у врло малом броју и у великом растојању један од другога тако, да много пута болесник, који се је могао спасти, постаје жртвом због тога, што се није знало ништа урадити околу њега. Ово ми даде повода, да у колико ми слабе силе допуште, напишем најглавније случајеве, при којима се може помоћи без лијечника, не би ли с једне стране допринио народу ма и најмању корист, а с друге не би ли тијем побудио и друге младе колеге, да на томе пољу што год ураде.

При томе подузећу сматрам најнужније избјегавање техничких израза, или бар, кад их употребим, да их тумачим у исто вријеме, и да се служим најпростијим и најобичнијим ријечима, како ће ме моћи сваки сељак разумјети.

Нема сумње, да је медицина најкориснија од свих знаности, а у исте вријеме и најтеже је па готово и немогуће знати савршено све гране медицине, која сваки дан брзим кораком напредује, чега ради по великим варошима налазе се стручњаци, специјалисти, само за једну или другу грану. Код нас ни то није могуће због оскудице средстава, и тако лијечници морају све знати, морају бити енциклопедисти. Али, све што саставља медицину, није све једнако тешко, и ако неки дјелови ове науке захтијевају дугу пажњу, разматрање, размисљање и т. д., други су дјелови лаки и свако их може схватити без особитог знања, и к' томе може се рећи, да је ова друга врста много чешћа и потребитија, пошто велике потенцијне припадају ређим случајевима. Готово сваки може разумјети хигијену, т. ј. ону грану медицине, која нас учи, како да поступамо, да бисмо били увијек здрави и како да се клонимо свега, што би могло нашкодити здрављу или пореметити га. Што се тиче терапевтике, т. ј. оне гране медицине, која учи, не како ћемо се клонити болијести, већ како ћемо их лијечити, пошто оне дођу, то је већ теже. Али свакако, кад бисмо раздијелили болијести у двоје, т. ј. у оне, које захтијевају необходимо лијечника, и у оне, лијечење којих не изискива само медицинског знања, увидићемо, да је ова друга врста чешћа од прве. Често пута се догађају разне несреће: чељаде се преснећује, рањива се, бива крвоточење, отрује се, изгори се, пада у несвијест,

уклијештава му се кила и т. д., а све то води ужасне посљедице, за то што лијечник није могао стићи на вријеме, а нико није имао појма, шта је требало да се одма ради. Дакле, колико би се несрећа могло уклонити, кад би сваки знао просто и основ, што да се ради, било да се излијечи, било да се спријечи опасност, док дође лијечник!

Ни љекарница није свакоме приступна, али има велики дио љекарства, те би морао сваки сготовити или спремна имати за вријеме нужде, као катаплазме, синапизме, уља дебелог, кинина, и т. д. Пошто дакле има начина медицинске помоћи, који су приступачни свакоме, то треба да сваки настоји, а особито сеоски учитељи и свештеници и остали писмени људи, да науче или да прибиљеже главна средства против једне или друге болијести како би могли у вријеме нужде помоћи себи, својима и сусједима.

Ја не мислим при овом подухећу описивати дотичне болијести редом, почевши од анатомије, па физиологију, патологију, етиологију, терапевтику, фармакологију и т. д.

Овај распоред, премда методичан, био би добар за врло изражене људе, који би могли посветити медицини читаве године. Ја ћу писати за народ, како ће моћи сваки разумјети.

Болијести се могу раздијелити у двоје: у оне, које су скопчане с великим и трајним огњем, и оне, које имају врло мало или нимало огња. За то било би врло добро, кад би свака кућа имала по један термометар, алат којим се мјери огњ, да се може одма мјерити, чим се ко разболи и то у јутру и у вече сваки дан, да се то може показати лијечнику, или му писмено јавити, описавши му и остале знакове болијести, као: болове, отоке, кашаљ и т. д. Огњ се мјери овако: термометар се извиди и извади из своје цијеви, па, стиснувши га шаком, тресне се руком неколико пута, да би жива сишла сва доље ниже мјеста бројевима означених; онда она танка страна, те је пуна живе, метне се испод пазуха на голо месо, па се тако држи 10—15 минута, па се гледа, до којег је броја скочила жива и до које од оних 10 линија, што су између сваког броја, и то се забиљежи уз датуме и уре дана. Природна топлота крви мора бити под пазухом између 36, 5 и 37, 5; кад је жива ниже од 36, 5 значи, да је средња топлота мања од обичне, а кад је више од 37, 5 значи, да има огња. Болијести, у којим има огња, зову се оштре, а оне, у којима нема огња, хроничне, то јест дуготрајне, јер има таквих болијести, с којима може болесник да живи по годину, по 5, по 10, по 20 и више година. Тифус (болешчина) тифозна грозница, запаљење мозга, плућа, цријева, па онда красте, бјелоћа и т. д. јесу болијести оштре. Ревматизам, невралгије без огња, отоци без огња, катар бронха, штомка, цријева, точење гњоја из уха, катаракта у оку и т. д. јесу болијести хроничне. Дакле, главна разлика између оштрих и хроничних болијести састоји се у огњу, а од његове јачине и брзине, којом расте, зависи сретни или кобни свршетак болијести. Неке оштре болијести, као куга, холера, неке грознице, зле нарави могу однијети болесника у неколико дана или у неколико ура, али највећи дио оштрих болијести траје од 10—40 дана; оштра болијест, која се није излјечила до 40 дана, постаје хронична. Што се тиче главног узрока оштрих и хроничних болијести, нети је: нечистоћа крви усљед тога, што су некакви микроби (мајунше животице које се простим оком не могу виђети) зле нарави ушли у крв, па су заразили сву крв, или се ограничиле у једном

мјесту. Болијест је опаснија, кад заузме који од главних органа, као што је срце, мозак, плућа и т. д.

Сваки готово, који се је једном разболио, зна, да при оштрој болијести болесник нема воље да једе, или, ако се најде, даму се огањ повећава; зато један од најпрвих услова при оштрој болијести јест чишћење. Има много врста средстава за чишћење и при разним болијестима разни се лијекови прописују; али овђе се не могу упуштати у потанкостима, већ ћу дати о томе општи појам. Лијекови за чишћење дијеле се на лаксативне, лаке, који просто убрзавају перисталтична кретања цријева, и на драстичне, јаке, који јако драже цријева.

Дјејство ових лијекова зависи од каквоће и количине истијех. Слани лијекови (sulfates de soude et de magnésie, tartrates de soude et de potasse, phosphate de soude), од којих сваки позна инглешку сб, дјејствују тиме, што вуку, помоћу ендозмозе, из крви један дио воде, која чисти цријева. Биљни лијекови (huile de ricin, séné, rhubarbe, aloès, gomme-gutte) од којих сваки познаје дебело уље, дјејствују тиме, што убрзавају перисталтичка кретања цријева, т. ј. мишице цријева су савијене па, кретајући се брже усљед раздраживања тих лијекова, ћерају на ниже њихову садржину. Зато слана лекарества се прописују, кад у крви има више воде, но што треба, као при водењачи, усљед слабих бубрега, срца, плућа, и т. д. и тако циједи се један дио сувишне воде из крви; они су противни при запаљењу штомача, цријева, при мјесечном праћу, или кад је женска ћетиња. Дакле, између ових лијекова најкорисније и најмање опасно јест дебело уље, које би требало да се у свакој кући увијек находи. Велико чељаде од 20 до 60 година може попити 3 велике ожице, помијешавши га предходно с топлим млијеком, или с ципром, или са соком из лимуна, да се може лакше попити; чељаде од 18 или више од 60 година може попити 2 ожице, од 14 година 1 ожицу $\frac{1}{2}$, од 7 год. 1 ожицу, од 4 год. 3 кавене ожице, од 2 год. 1 $\frac{1}{2}$ кав. ожицу, у првој години 1 кав. ожицу. Ако се кроз 2 сата не почне чистити, може му се још мало дати.

Ово је у опште речено, а сад да пређемо на поједине случајеве

(Н а с т а в и њ е с е)

Искре Поезије.

(од П. Поповића-Чупића.)

I

Искусни људи знају одавно
Да је богатству то у природи:
Да у њем' срце чојка отврдне
Прије нег' жаје у врелој води.

II

Млад се човјек — веле — слади
Казујући што сад ради;
Староме је, опет, мило
Причаг' што је негда било;
А Будала, вазда хити
Да прориче — што ће бити.

III

Тврдица и расипач
Најгори то су људи,
Којима свако мора
С' презрењем да се чуди;
Јер првог Бог је стиска'
Кољко да ништа нема,
Док други, све што има,
Нагло у пропаст сирема!



СТАРО ПИСМО.

(Превод с турскога)

Још године 1891 дође ми до руке 21 комад старих писама. Ова писма, по мојој молби, предао ми је Марко Станков, унук покојнога Војина Страхине (ића) из Приморја, нахије Грбальске, а из села Кубаса. Војин је био добро познат и поштен човјек у његово доба; био је капетан од комуна више година, па доцније сердар, те је тијем званијем и умр'о 1880 године. Пошто сам добро прегледао ова писма, нашао сам да је мало које од њих писато овога вијека -- у ове сто година -- но готово сва у шеснаести, седамнаести и осамнаести вијек. Готово бјеше једно између њих најновије, те га је својеручно писао Владика Петар I. — Св. Петар на Стањевићима, 23 јула 1790 године. И ако није баш толико важна садржина овога писма, али налазим да је разлог објелодавити га читаоцима „Луче“; — што ћу доцније и учинити, јер је важно то: што га је писала света рука Петра I-ог. Многа се од ових писама налазе, да су писата још кад је млетачка република управљала Бокмом Которском.

Но, међу ова старинска писма, нашао се и једно турско писмо — са моуром. Ово ме турско писмо много интересирало да што прије дознам његову садржину; јер сам увидио да мора бити старо, а писато је на јаки пергаменат. Молио сам и подносио њеким људима, који добро турски знаду читати; но на њихову велику жалост нијесу могли ни једне ријечи правилно да преведу, па што више, ни сами број године кад је писато. По упутству једног мог пријатеља, пошљем ово писмо у Подгорицу Хаџи Омеру Водопићу, са молбом да га преведе на српски; што имам њему искрено захвалити те га је са доста труда превео. Због садржине, износим на јавност ово писмо од ријечи до ријечи у чистом српском преводу, које гласи:

„У присуству моме учине се и потврди се ова карта, и писах ја грешни Мехмед син Шеш-Судин, те сам кадија у варош Караџешок.

Мехмед син Шеш-Судин

Срешћом овога мога писма у варош Караџешок којег окружава нахија Грбальска.

У овдашњем кадинском суду, међу цијелијем члановима суда, Марица, шћер Радечкога изјави сједеће: мојој сестри Радни и мене предложио је отац наш за удабу нашу, те ни даде у Долац и „Мрчопље“, у два

мјеста баштинџу и виноград. Сувише мимо баштинџе и винограда близу Будве под „Хоројоличем“ остало је од нашега брата ше се је изгубио у свијети, један комад винограда у познатим шевџама, подијелила сам по половину са мојом сестром Радном.

Данас, ова моја сестра Радна, давија на мене да ја виши дио узимам него она од поменутих земаља; зато данас оступам мојој сестри Радни половицу од винограда мога (нашега) изгубљенога брата, ше је близу Будве, да она ужива цио виноград, а ако би икад дошао брати наши, ше би затражио поменути свој виноград, дужна сам намириши својој сестри Радни за тај дио брата нашега, и на ово драговољно закључисмо. — За више узјерење овога писма, Раде, син Симеунов (муж Марицин) одостовјери пред нама ради своје жене Марице да су драговољно пристали и за то се даје ова карта (дужителју) давуџији.

Ово је писмо писано у почешку Зилкаде од Мухамеда године 983.

Свједоци: Раде Петков, Рашко Андрић, Мило Николић, Вићо Бордунан, Хорумко Петков и Ђешерли Јакулџић.“

Преведено с турског у Подгорицу 19 јула 1891.

(Преводио: Хаџи Омер Водопић с друштвом.)

Даклен, како нам каже број године да је писано ово писмо од Мухамеда 983, то би износило по нашем календару од рођења Христовог 1566 или 1567 године, јер се не може управо тачно знати у размаку једне године, почем Турци рачунају у бројење мјесеца и године у два реда — небески и земаљски знак. Било како било, опет је то мала разлика између једне године дана. А како сама садржина овога писма каже, то се по њему претпоставити може, да су Турци стојали у нахији Грбаљској у половини шеснаестог вијека, и да су били по прилици сами основали њеку варош, коју су били назвали на свој језик: „Караџеток“, па у истој вароши намјестили свој кадински суд.

Свршетком септембра мјесеца о. г. имао сам прилику проћи кроз Приморје, те сам парочито испитивао њеке постарије људе, за она мјеста која се спомињу у овом писму, а особито за варош Караџеток — могу ли знати о њој икаквог трага; него за ову варош не знаде ми ниједан Грбљанин казати; па што више, не могу да памте у предање — да су икад Турци стојали у Грбљу. По садржини овога писма, види се, да су Турци сасвијем незнатну успомену за собом оставили. Само ми толико казаше, да памти народње предање и спомиње се још и данас Мирин-град, — Шебе-град. О Мирин-граду има познања што се и данас виђети може њеколико лијепо отесаних камења, према манастиру Св. Госпође под Лаством.

Кад би се превело на српски, ова варош Караџетак — Караџеташ — Караџеток, би значило од прилике — црно-мјесто, црни-крш, или што слично томе. Не могу чисто знати, да ли ће у Грбаљској нахији постојати назив: Црно-мјесто; а „Црни-крш“ постоји, те спада према Горици на сјеверо-источној страни Мрчева поља. Има народње предање, — да је још у старо доба било њеколико зидина око „Црног-крша“, но да су се у новије доба ове зидине разуриле, од којих су Микијељи, браство

грбаљско, оградили за пољске употребе своје куће, назване Микијељеве Луке. Да ли је збиља постојала ова турска варош ту више Мрчева поља, ја не могу по сигурно ријешити да речем: јест, или није; јер у размаку триста и више година, доста је времена прошло и многа су мјеста добила свој нови назив. Али, како нам свједочи горе наведено писмо треба да претпоставимо да јест постојала и да је била некаква мала варошица око половине шеснаестог вијека у Грбаљској нахији, па макар у којему мјесту била, или се на српски звала ма буди на који начин, и ако су је Грбљани разурили, да јој се данас трага не познаје, то су учинили из чисто народнога, српскога осјећаја, како неће турскога обиљежја и спомена међу њима остати, но за навијек се изгубити.

Што се тиче других мјеста у називу овога писма, спомиње се *Долац*, постоје *Дол*, што је мала разлика. У писму се спомиње Будва — она и данас постоји на самој морској обали окружена старинскијем зидом, те се због тога зове *град*. За мјесто Хоролич, казаше ми неки људи, да памти предање да се је у старо доба звала нека греда, но, да је потље назвата — „Жута греда,“ мјесто Хоролича. О именима људих и свједока, те се спомињу у писму, нијесам могао ништа чисто дознати. Стога не би с горега било, да се испита мјесто, на којему је била ова варош као и за имена свједока овђе забиљежена; а то би најлакше било којему свештенику или учитељу из Грбља да учини, па у своје вријеме чисто с доказима објелодани. У будуће пак што бих ја дознао о томе, објелоданићу у нашој драгој „Лучи.“ У осталоме имам још неколико старих писама о братској и сусједној нам нахији Грбаљској, која ћу објелоданити у „Лучи“, и из којих ће се виђети како је Грбаљ — и у најтежим приликама — био увијек учесником у борби против општег српског непријатеља и, користећи се успјесима те борбе, настојао да у својој средини утре сваки траг о спомену тога непријатеља.

И: Хајдуковић.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ.

Соломун и његов доглавник.

Чудноват је овај свијет, говораше доглавник своме цару, никад му доћ до краја. Ма с које стране да човјек завири, опет је незадовољан. Ах, само да ми је већ једном ућ у траг данашњим људима.

„Ја ћу ти ту жељу испунит, одговори му Соломун, и онда ћеш вјероват, да је истина, што сам ти ја казао.“ Цар сад нареди слуги, да му донесе једно варено јаје, и пошто му га овај донесе, цар дадне доглавнику бјеланце и заповједи му, да га поједе. Доглавник је јео, а цар га питао: „Јели то слано?“

Није.

„А јели љуто?“

Није.

„А јели слатко?“

Није.

„Е, па онда кажи какво је?“

Ја баш неznam; њему нема никаква укуса, нити се зна, која је фела.

„Е, мој драги, такви су ти и данашњи људи.“

Настрадаин и Цар.

Стио Настрадаин да однесе цару пешкеш (дар), па накупио дуња. Спази то његова жена, па ће му: „Никад ме у мом вијеку нијеси послушао; ајде послушај ме данас, те не носи дуње у пешкеш, већ што друго.“

„Ама баш ћу да те данас послушам,“ — одговори Настрадаин и, у мјесто дуња, однесе цару смокве. Цар узме једну, те шињом Настрадаина у чело. „Врло добро! стаде мумлат Настрадаин у себе, за ово имам да захвалим жени, која ме онако лијепо савјетовала. Хи... да су ово биле дуње, како бих ја данас страдао!“

„Што то трабуниш?“ упита га цар смијући се.

Ови му приповједи све, а цар се још више смијао.

„Море Настрадаине! јели истина што ми кажу: — ти много лажеш!“

„То је истина, честити царе, ал само ми је та махана, што ја моје лаже никад не носим са собом — већ су ми вазда код куће.“

„Онда кад је тако, рећи ће цар, ти ћеш ми казат: имаш ли много лажа, и били могао коју да одвоиш за продају?“

„Честити царе! ти не знаш како су моје лаже fine и уредне; па не знаш ни то, како су оне све у једно свезане и, ако би се једна одвоила, све би утекле. Ако ти је мило, ја ти могу све продат, и то сасвим јефтино; ал само под овом погодбом, да ми позајмиш троје кола да их довучем.“

„Пеке,“ рече цар и одма нареди, те му се упрегну троје кола.

Прође читав мјесец, а Настрадаина ни његових лажа — нема. Цар нареди, те га доведу и Настрадаин ступи пред њега сасвим задовољан.

„Е... камо лаже?... камо кола и волови?“ — упита га цар.

„Кола сам подијенао, те варим по мало од онога меса од твојих волова. Што се тиче лажа, мислим, да се ни на њих не мож потужит, јер су заиста биле fine, док сам ти могао излажати кола и волове да се обилато презимим.“ Цар сад увиди, да му је заиста скупо продао лаже, па само слегне раменима.

Скупио И. Златичанин.

Њ Њ И Ж Е В Н О С Т .

СТАРА СРПСКА ПОРОТА, поређена са Енглеском; приступна беседа академика **Јована Ђ. Авакумовића**; у Београду; штампано у Држ. Штампарији 1894; Цијена 0.50 динара. Издање Академије. Глас 44.

У горњој академској ријечи Авакумовић збори, како је наша света дужност, да испитујемо своју прошлост и из ње износимо цвјетиће умне снаге наших предака, те их у потпуној боји прикажемо свијету. Тако ћемо се одужити сјени њиховој, а себи стећи поштовање. Како се и он сјетио те дужности, то је и убрао један цвијет у нашем старом законодавству — пороту, за чији постанак научници проглашују Инглеску, као колијевку пороте и њеног суђења; што, по мњењу аутора горње расправе, чине, јер им наши историски споменици Душанова законика не бише познати. С тога он и жели, да им изнесе ове историске споменике, те на основу истих, упоређујући нашу стару пороту са Инглеском, вели, да је та установа истодобна оној инглеској, шта више, да је била на већој висини. Дакле, док су остали законици оскудјевали у овом идеалу правде старијег правосуђа, па богме и данашњем (?), како писац мисли, а и многи други, дотле су се енглески и српски китили с њиме. — Овај други у савршенијем облику. Французи се могу похвалити овом установом тек од краја прошлог вијека; Њемци од револуције (1848), а и друге европске земље од доцнијег доба.

Прије, но је писац пријешао, да своје ријечи оправда аргументима наших старих споменика, дотиче се пороте у опште и вели: „Порота и поротно суђење имали су некада и својих бранилаца и својих противника. И ако је судска практика дала јаким доказима, колико је поротно суђење било драгоцено за примјену правде, пороту и поротно суђење и бранили су и нападали највећи умови у развоју доба. И најпризнатији теоретичари, а и најбољи практичари истицали су Пороту и поротно суђење као најпоузданију основу правде међу људима. А и обрнуто други су нападали пороту с разлогом, да не одговара довољно идеалима правде..... Што више, данас се порота сматра, као једна узорита тековина цивилизације, а у исто време и као моћна и драгоценна чуварка грађанских права и слободе. Ко би данас само покушао да из закона избаци пороту и поротно суђење, тај би се одмах сматрао, као нападач на тековине, које су срасле са идејом правде, слободе, напретка и благостања појединаца и народа (!?)..... Укидање пороте изазвало би једнодушну осуду (?) не само високих научника, већ важних практичара..... Ма колико да је ступањ цивилизације у данашњих народа неједнак, опет су сви сагласни у томе, да је порота апсолутни захтјев данашње образованости.“

Ово је доста, и ако нијесу наведени разлози, да се види, е је г. Авакумовић у велико заштитник пороте и њеног суђења. Али умјесто, да изнесе бар у главном научничка, као и практичка мишљења — разлоге „за“ и „против“ пороте, а ове попраи својим рефлексјама, па тек овако рече, а ми се на основу тога одлучимо уз једне, или друге, он то пропушта, нека у овој, већ и оној расправи (енглеск. фран. и српска порота, од 1855. год.) „јер би га то далеко одвело.“

О установи једној тако нужној у старије доба, о чијој се важности ломише пера научничка, а у новије доба мијењаше узастопице закони (фран.), недовољно је рећи: *да је она узорита шековина цивилизације... моћна и драгоцену чуварка грађанских права и слободе... апсолутни захтјев данашње образованости*, особито човјеку, који хоће, да је научник, а сувише, кад у његовој домовини ова установа није по његову мишљењу баш како би ваљало (енг. фр. и срп. порота). Он је, дакле превидно то у овим двјема расправама, а ја сам у праву да му пребадим и усљед тога речем:

Порота је установа корисна у оскудици правног знања и судског искуства, као и савјести редовних судија. Потребна, ако би могла, да спријечи нередовне судове, састављене више из какве политичке намјере. Редовни судије, савјесни, обогачени знањем и искуством, осигурани правно и материјално, једино су кадри вршити правду и правду, а уз законе, који одговарају појму и духу народа. Они, дакле, који су за пороту, увиђају наведене недостатке код редовних судија. А кад се ови могу наћи код оних, који по самој природи морају бити способнији, како се неће наћи код оних, који су у опште неспособнији. Кад је редовни судија кадар да склизне с пута правде, онда је појмљиво, да ће то неискуснији и мање званени поротник прије да учини.

У Земљи демократској, гдје има способних државних судија, порота је сувишна; неспособна, да суди и опјењује дјела велика и замашта, гдје се решава о: животу, имању и части. Ту неспособност, како се мени чини, увидио је и српски законодавац од 1871. г., те и није створио пороту у правом смислу те ријечи и каква је у другим земљама (Енглеск. и Франц.). Српски законодавац, ком Авакумовић замјера (енг. фр. и ср. пор. стр. 153), склапањем поротничког суда из редовних судија и поротника (3 првих чл. 29., а 4 других чл. 27. зак. о пороти), сумњао је у способност самосталног поротничког суда, а завођењем ове установе, као да је хтио да сачува успомену на исту у старије доба, или можда, да ју има као и остали народи, те тако задовољи „*апсолутни захтјев данашње образованости*“?!

Ако се хоће да спријечи велика осјетљивост државног судије у дјелима, у којима решава, те и не прекорачи границу заслужене казне, као и не поведе другим каквим мотивом, ни то није разлог за пороту, јер, кад у ту погрешку падне онај, који је, или треба, да је наоружан знањем правне науке, обогачен искуством, као и осигуран правно и материјално, то ће још прије пасти онај, који нема свега тога.

Ни утјеха оптуженикова, да ће му судити људи његове боје, као што бјеше по нашем старом законнику, није толико оправдана, јер данас може судити редовни судија, а по закону, који одговара појму и духу народа. Ако се буде оптуженику судило по оваквом закону, а исти се правилно примјењује, онда ће оптуженик имати већу гаранцију за своју невиност, него ли у поротном суду, који често може из разних побуда да изигра правду.

Па ни строги закони не правдају пороту, јер закон треба да се врши, и ако је строг (*dura lex, sed lex*). Ово нам најбоље тврди Француска; у случајевима, у којим би оптуженик и по најбољем закону морао да претрпи неку казну, ако порота рече: „крив је“; да не би претрпио строгу по за-

кону, порота виче: „није крив.“ У Русији, да се оптуженик на основу оног „крив је“ не би послао у Сибирију, и ако је крив, порота виче: „није крив.“

Зар се овим не изиграва закон, правни принцип, да сваки прими, што је заслужио, као и право државе да казни кривца, а и дужност њена, да штити свој јавни, а и приватни интерес? Зар је и могла друкчије Француска, но да за кратко вријеме учини онолике законске измјене у име ове установе, која не бјеше срасла традиционално духу и закону народа њеног.

Као год што не би била у данашње вријеме оправдана мјешовита порота, тај идеал вршења правде, особито у нашем старом, а и енглеском праву, којом се толико размеће енглески правник Блэкстон (Ав. стр. 26), јер не би одговорила територијалном праву, које је данас свуда припознато, тако исто не може се рећи, да је данашња порота у опште нужна, и ако би се у неколико могла правдати у земљи аристократској, као што бјеше и наша стара држава, у којој бијаху великој властели велика, а средњој и себрима дружина њихова поротници, а кад се није могло, као данас унијети толико народног руха у законодавству.

Ако се даде поротнику, да прибира олакшаване и отежавајуће околности, као што бјеше у неколико дато француским законом од 1827., а поновљено оним од 1848., као и да ријешити питање: о урачуњивости, праведној нужној одбрани и т. д., која су питања правна, а не могу се одвојити од фактичних, зар ће он успјети у томе, као државни судија, или ће овога помоћи много? Или ће ваљда, и ако савјестан, умјети, да на основу појављених доказа у истраживању, а особито оних, који се из околности састоје, које су, како у науци, тако и законодавству, као нужно доказно средство примљене, употребити своје: „крив је“ или „није крив?“ Зар је лакше ово поротнику, као и оцијенити, да ли је дјело извршено с премедитацијом (Præmeditatio), а и оцијенити наведене, као и друге основе, који губе карактер дјелу, но да каже у грађанској парници: је ли један акт исправан, ма у ком смислу, те на основу ове тешкоће одричу неки егзистенцу пороте у грађанским дјелима, а обратно одобравају, и ако има оне, у крив. дјелима?

Ако поротник буде сам радио поменуто, реће ће задовољити правду, а ако у друштву с државним судијама, често може бити њихово оруђе, којим ће радити, како хоће, и свој гријех, ако га буде, скрити у засјенак поротнички. Иначе, ако државни судија ради како ваља, поротник је сувишан, а штетан, ако буде сметао. Но ипак, кад се најпослије види, како често пута чине редовне судије такве погрешке, које се косе са законом, науком, а и здравим разумом, онда се порота прије би могла узети, као *једно нужно зло*, којим се хоће да потпуни празнина двају других: строгости закона и неспособности редовних судија, него да је „пробни камен“, као што веле неки, или „*апсолутни заштијев данашње образованости*“, као што хоће г. Авакумовић. С тога једва бих био за пороту и у нашој земљи, и ако нема студијом правних начела познатијех судија, јер злоупотреба од стране редовнијех судија, могућа је прије од стране поротника. Боље је имати посла с једним способним, но с вишином неспособних.

Они, дакле, који су за пороту ништа друго не траже, до, да се заогрну поротничким плаштом, те тако бране законе противне духу и појму царода, бране судије, који не могу својом спремом да одговоре свом, узвишеном позиву, као ни да се користе правом, које можда имају, или, ако га немају, требало би, да га имају, и најпослије хоће, да се покажу као заштитници народних права!

Они неће, да знају, да само закон, који одговара духу и појму народа са судијама, познатим с правном науком и извјежбаним у пракси судских послова, а осигураним правно и материјално (апстрахујући савјест) једино је *шековина цивилизације и драгоцен чувар имања, живота и части грађана*, с тога и недопуштају у име свога достојанства пороту, а особито, кад се лако може увиђети, колико може бити и колико је било злоупотребе са и од стране ове установе, особито, како у Француској, гдје осуђује проста већина, тако и у Енглеској, гдје *veto* једног јогунастог поротника може да уништи осуду кривог оптуженика

Но ипак није нам најјера, да овдје потање износимо што говори против пороте, као и оно, врло мало а варљиво, што изгледа, да иде у прилог њену; доста је и ово, особито, кад у томе оскудјевају и читаве расправе академске, па може и овај чланчић. Али опет нећемо пропустити, да и против воље речемо, да ова расправа није научан рад, као ни путевођа у приказивању наших старих споменика, како би хтио њен аутор. Јер и оно мало аргумената, којима он хоће, да потврди, да је грађанска порота, која се спомиње у Душановом законуку, била још у 13. вијеку (стр. 17), дакле у вријеме Душанова дједа Милутина, те истодобно оној у Енглеској, нијесу поуздани, пошто израз: „от сада најприједа, да јест порота и за много и за мало,“ прије би тврдио, да је грађанска порота почела, како у великим, тако и у малим грађ. споровима, баш у вријеме Душаново, особито, кад израз: „како јест било у дједа царства ми“ не долази на оно мјесто, гдје га писац меће.

Па и на страни (21), гдје се вели: „прва појава поротног суђења у казним дјелима налази се у Енглеза још у години 1221,“ не може се поуздано рећи: „а у Срба налазимо то исто такође у 13. вијеку, што свједоче ријечи Душанова законика.“ „како јест бил у дједа царства ми,“ јер, по овом изразу и другим, који непосредно иду за њим, видимо само то, да су у Душаново доба великој властели велика властела, средњој класи људи, као и себрима дружина њина били поротници. А у каквим су дјелима били надлежни, то се не може поуздано тврдити на основу изнесених аргумената, нити имамо других на основу којих би то могли тврдити.

Но најпосље, ако би се признало, као што хоће г. Авакумовић и други научници његова мњења, да је Енглеска мати пороте и њеног суђења, а не само, да је она усавршила онолико, колико је, ту установу, као и ако се признаде, даје она и данас „узорица шековина цивилизације,“ онда можемо се поузданошћу и поносом рећи: да смо у Душаново вријеме имали пороту, која не само да је изостала иза енглеске, већ ју у опште надмашила, док је други народи добише тек у новије доба. И то је нама доста, а и мени, па ћу завршити: да ове моје примједбице, као и неке лингвистичке погрешке, које се у овој расправици могу набројити, не сметају препоручити ју.

ЛАТИНСКА ГРАМАТИКА за школску и приватну употребу. Први дио. I наука о гласовима. II наука о облицима. III наука о основама. Саставио *Владимир Малина*, наставник I Београдске гимназије. Издање и штампа краљевско српске државне штампарије. Београд 1894. Цијена ?

„Кад би човјечанство још један пут пало у варварство, класицизам био би у стању, да га још један пут ускрене.“ — Тако се изразио један знаменити Јевропски научењак о важности класицизма за човјечији род. И заиста: какогод се и коликогод се јуришало на класички Парнас, он остаје увијек непомичан — вазда спреман и моћан, да одбије од себе и најкрвавији замах. Ријечима Хомера и Виргилија, Пиндара и Хорација, Демостена и Цицерона, Туцидида и Тацита — Софокла, Еврипида, Есхила, Овидија и многих других: наслађиваће се људска срца догод се узбуду заносила простом, а узвишеном природном љепотом. Класички генији остаће увијек узор писца природне изабране ријечи; они ће бити вазда испинити учитељи образованога и наученога свијета. Надојен њиховом ријечи, не ће нам нараштај бити надут и бомбаст, него умјерен и озбиљан. За то је потреба свакоме ко се учи, да научи класичке језике, да би се могао самостално служити са класичким списима и угледати се на њих. Него су прошла времена „ђака самоука“, те ми данас свако упуство и припрему очекивамо од учитеља, и како нас учитељ упути и припреми овако ћемо и успјети. И за то смо дужни, особито у ово данашње вријеме, које се бави по готову искључиво личном спекулацијом и материјализмом, дужни смо — вељу — свакоје признање и благодарност ономе, који се труди и ради на томе, да нам олакша припрему за што боље и савршеније познавање класицизма. Спреме и упуства за класично образовање наше младежи стојала су на доста ниском степену, докле се нијесу појавили научењаци Туроман и Лекић, који су својим радом на томе пољу стекли великих заслуга. Не кажем, да и прије њих није било и добрих класичких уџбеника; али ипак ти уџбеници долазили су нам некако са стране, некако по „високом налогу“ ове или оне владе, па усљед тога били као натоварени, одвратни духу српске дјеце — туђи. Данас, хвала Богу, патриотским заузимањем поменутих научењака ослободили смо се те неприлике, и наше дијете чита њихове класичке граматике и примјере разумљиво, јер су објашњени лијешим српским језиком, а српско дијете разумије само што је српски написано и протумачено.

Поред Туромана и Лекића, јавља нам се и трећи српски класик, велеучени проф. Владимир Малина, са својом латинском граматиком, коју овдје приказујемо. Колико је писац дубоко проникнут у предмет, како високо цијени све оне добре пошљедице, које од класичког образовања долазе и како је то образовање по нас нужно — пуштајемо га овдје, да сам о томе говори:

„Класични су списи најбоље васпитно средство, јер су лепо и просто написани. Истина, да је наш живот разноврснији, богатији и обилатији, него ли живот оних старих; наше беседништво обухвата више предмета, наша политика има више дужности и брига, наше драме и наша свирка изнаша нам више страсти; али баш с тога, што је човечији живот постао све заплетенији, младићки дух, који се тек буди, лакше схваће оне прве његове епохе. Стари век је најбоља школа за младост, јер то

уједно је и младост човечанства. У ремедица класичке уметности посматра младић узор најсавршеније лепоте, истражује темеље и типове друштвене и државне заједнице, диви се свежини мисли, гнпкости и патетичности израза, живахности и узвишености осећаја. У величанственим примерима класичне образованости шири се видокруг његових идеја и погледа, челичи му се карактер, те се не да ничим помести у обожавању истине и правде, у љубави свега што је поштено, њежно и узорито, а у мржњи онога, што је притворно, развратно и грамжљиво. Тиме пак, што је стари век тако далеко од нас, даје прилике за упоређивање, а за тим нам пружа средство за јасно суђење. С тога се и код нас поодавно увидела потреба учења класичких језика у нашим средњим школама, од којих је за сада ушао само латински у ред обавезних наставних предмета, али се до сада још није дала ученицима школска књига, удешена према савременом развиту науке, из које би они могли црпити довољно грађе за полагање чврста темеља даљем учењу латинскога језика.“

И тај толико жељно очекивани текст јест радо дочекана проф. Малине *Латинска граматика*, коју је Министарство Просвјете и Цркв. Послова још ланих одобрило за школску књигу у Краљевини.

Ово је дјело баш марљиво прибрано и састављено. Писац се држи свуда рационално-научнога принципа и тим је у велике олакшао ученику памћење правила и примјера. Гдјегод се могло, сравњене су једнакости латинскога и српскога језика и тим се већ једном улило ученицима у душу увјерење — да се и латински језик може као и други изучити, само ако се учи, и да тај латински језик није већ никакво до сада нечувено и невидјено чудо. Материјал је распоређен лијепо и систематички; главно је свуда одвојено од спореднога, да се овим другим не би оно прво збркало. Уведене су у овај текст многе новине, којих у досадањим текстовима или није никако било, или ако је, то је било теке онако бачено — необрађено. Свака је од тих новина на своме мјесту и добро дошла. Особито је заслужан писац, што је своме дјелу ставио наприје и марљиво обрадио науку о гласовима. До данас, ако дотични наставник није узгредно тумачио постанак по гдјекојега латинскога облика на основу правила о гласовима, остајали су ти облици ученицима енигматични, просте ријечи, које треба само на памет научити и — ништа више. Малинина граматика са овом новином олакшава рад наставнику и пружа могућност ученику, да постанак сваког латинског облика са марљивом анализом лако објасни. Особита хвала и признање писцу, што је онолико пажње обратио нагласку. Што дијете добро нагласује, то оно добро и разумије, а поред тога правилно је нагласивање душа свакојега језика. Удешена је лијепо и терминологија по духу српскога језика; премда сам личнога мњења и увјерења, да би требало у средњим класичким заводима сачувати свуда техничке називе. Језик, којим је г. Малина протумачио своју граматiku, јест лијеп, чист и правилан — прави српски језик. Ако се к томе дода још и онај лијепи начин излагања, дојмљив ученицима, тачна логичка опредјељења, марљива обрада и сретно савладање унешенога материјала, онда смо слободни тврдити, да латинска граматика г. проф. Малине стоји упоредо савремене науке тога предмета, и да се достојно може такмити са најбољим сличним уџбеницима њемачке књижевности. Ми ово дјело са

своје стране топло препоручујемо; јербо је оно изврени школки текст, који у исто вријеме и учи и васпитава.

Филип Ј. Ковачевић

гимн. проф.

ШАЛА И ЗАБАВА.

Анекдоте, већином из медицинског свијета
прикупио **Др. Клеант Теодоридес.**

1. Најљенивији човјек.

Прије неколико година, у Манчестер устројило се је друштво љенивих. Између осталих параграфа њиховог програма, један је гласио да ниједан члан друштва никад не хита. Ко би нарушио ово правило, морао је угостити на свој рачун све остале чланове. Догодило се да је доктор, члан истог друштва, на коњу у вас трк хитао своме болеснику. Друштво доби рапорат о томе пријеступу и ријеша да подвргне доктора глоби због нарушене правила. Немате право, одговори доктор, ствар је у томе, што је мој коњ хитао и трчао у вас трк, а ја сам се лијенио по правилу да га зауставим. И тако се је доктор оправдао.

2. Неумјесни страх.

Долази један пацијент, пјаница, к доктору, и жали се да га поноћи мори неко привиђење.

Какав изглед има то привиђење, запита га доктор.

Њешто као животиња, као магарац, одговори пацијент.

Кад је тако, рече доктор, не бој се, иди дома, и немој пити вина, јер си био пјан па си се престрашио од твоје сопствене сјене.

3. Празнина.

Млади незналица дође к доктору, и жали му се, да му се крв ужасно прилијева у главу.

Не бојте се, рече му доктор, то је сасвим наравна ствар: природа не трпи празнине...

Је ли? А молим вас, шта могу узет против тога?

Узмите сваки дан на ште-срце по какву добру књигу.

Али виђевши доктор, да га незналица не разумије, прописа му ментових капљица.

4. Нервозни доктор.

Најславнији руски лијечник нутрних болијести, изванредно је нервозан. Болесници морају стајати пред њим у поликлиници као ниједи; ниједан не смије отворити уста да се пожали, већ пошто га лијено прегледа доктор сам погађа ђе му је мука.

Један момак, тип здравља, дође к доктору и незнајући докторову нарав, почне предговором:

„Господине докторе! Ваша слава, свој Русији и свему свијету...“

Доктор срдито: не, ни ријечи више, јер ћу те сада ногама избацити на поље! Дођи ближе! Свуди се, све скини, лежи на ту постељу!

Момак као муњом опинут умукне, свукује се, па се све у највећем чуду обазире, као да хоће погледима да пита около стојеће мноштво студената, шта је томе човјеку.

Доктор га читав сат прегледива, па се све срди, ће не може да му пађе болијест, најпоследње ће му срдито: та ви сте потпуно здрави, вама није ништа!

Не мени, господине, но ми је мајка слаба, па хоћаш вас замолити, да бисте дошли да је видите.

Па тако реци!

Ја и хоћаш, но ви ми не дадoste.

Уз општи смјех студената и сам доктор се је насмијао, па у напријед мало се је поправио.



Разне биљешке.

Војислављева Споменица. Одбор за подизање споменика славноме српскоме пјеснику, *Војиславу Илићу*, дошао је на ту дивну мисао, да предходно изда **Војислављеву Споменицу**, у којој ће бити штампани разноврени пригодни састави свих српских научењака и књижевника, који су се до сада одбору пријавили и који се по сада на вријеме пријаве. Споменица та бити ће *јединствена књига* своје врсте у досадашњој нашој књижевности — „*бисер-грана из српскога духовнога врта, какве се у Српству до данас не познаје.*“ Штампана ће бити на лијепој хартији, а изнијети ће двадесет табака велике осмине. Претплатна је цијена *Војислављеве Споменице* **три** динара или а. в. фиор. **1.50. нов.** Имена скупљача на претплату, а по могућству и претплатника биће штампана при крају споменице. Претплата се пиље г. Милошу Валожићу, благајнику Одбора, у Биоград (Belgrade — Serbie.) Приход од *Споменице* употребиће Одбор на подигнуће што достојнијега споменика славују српске Авале. Оваква племенита мисао и намјера заслужује сваке препоруке и помоћи, те за то и „Луча“ у име друштва „Горски Вијенац“ позива љубитеље пјесме пок. Војислава Илића, да се на све стране својски заузму око скупљања претплате на *Војислављеву Споменицу*, да тијем и на дјелу покажемо колико нам на срцу лежи — *сачувати међу собом спомен врлим покојницима.* Уредништво „Луче“ у ту цијељ драговољно ће примати претплате на поменуту *Споменицу*, те, коме је наручније, нека у плаћеноме писму до Цетиња пошље утврђену цијену од ф. **1. 50. нов.** са тачно означеном својом адресом.

„**Српски преглед.**“ Под овим именом, јавља **Др. Љуба Недић**, професор философије у В. Школи биоградској, да ће почетком идуће године у друштво с неколицином покренути књижевни лист, који ће излазити 2 пут мјесечно у свескама, по четири табака на четвртину, а за цијену од 20. динара годишње. Лист ће доносити у сваком броју: *уводни чланак о*

појединим важним питањима српске књижевности; *одабрану приповјестку*, обзирући се мање на правац, што аутор пружа више талента; *студију из књижевности*, посвећену којем писцу, нарочито српском, или каквом питању књижевном; *интересантан чланак из науке или из друштва*, који ће тако расправљати поједина питања савремене науке, да буде својније ширем друштвеном слоју; *књижевни преглед*, у ком ће наћи мјеста критичка оцјена важнијих појава српске и стране књижевности, а мање појаве књижевне, као и значајније појаве српске умјетности, стављаће се у Бјелешкама — свака оцјена мора се потписати правим именом писца; *хронику*, у којој ће се блажије претрести разне појаве нашег друштвеног живота; и најпослије *позоришни преглед*, у ком се би пратио репертоар народног позоришта — поједини комати и снага глумачка на биоградској позорници.

То је у главном програм поменутог листа, који по ријечима **Недићевим** хоће: да његује праву књижевност; да савјесно критички, не обзирући се на личности и партије, попраћа све, што се у српској књижевности буде јављало; да упути српску књижевност правим путем, те не иде несвјесно, а богме и свјесно данашњим странпутицама; дружније хоће да изврши једну мисију у српској књижевности.

Познавајући вољу и способност г. **Недића** за тај важан посао, радујемо се од срца том његову подухећу, које топло препоручујемо.

Глас академске српске Омладине у Загребу. Прије неколико година (1890) замишљено хуманитарно друштво за потпомагање *сиромашних ђака Срба* у загребачкој В. Школи, тек је ту скоро саокционисано од надлежне власти и, кришћено именом: „Друштво за помагање сиромашних, а вриједних Срба слушача у Краљ. Свеучилишту Фрање Јосифа I. у Загребу,“ ступило је у живот. Чланови тога друштва, колико приморани нуждом да „исслују“, на српски народ, толико охрабрени већ и једним малим прилошком српских родољуба, обраћу се *свом народу*, да поменутом друштву притече у помоћ, било ступањем у чланство: **оснивач** су 30 фиорина а. вр. од једном или у ратама 3. фиор мјесечно, или као **помагач** годишњим прилогом од 5. фиор., или најпослије **даром**, који ће бити изнад или испод које од ових сума обвезног плаћања. Овакво хуманитарно друштво постоји већ одавно у нашој братској Краљевини Србији у В. Школи и броји помоћу дарезљиве руке свију оних, који знаду колико вриједи школа, неколико хиљада, те притијече у помоћ сиромашним, а вриједним ђацима, који се муче да науче и своме роду послуже. У Бечу је ту скоро створена оваква установа, која лијепо напредује. Па се од срца радујемо и овом најмлађем добитку наше издржљиве браће Хрваћана и желимо, да њихов „Апел,“ који су подигли у свом вриједном органу „Омладини“ — свесци 11. ове године — на свој народ нађе одзив у свим крајевима његовим. А тврдо смо увјерени, да хоће, јер сваки, ко је иоле видио, што ради поменута омладина и како се живо интересује за све оно, што се њеног народа тиче, тај ће и од својих уста одвојити и вриједној нашој браћи послати. С тога се у име тога препоручујемо нашим и ако сиромашким крајевима, јер и мали приложак у оваквим приликама добро је дошао — „зрно по зрно ето погача.“ А „Луча“ ће драговољно са захвалношћу примити и најмањи приложак и одмах, забјележив име члана или даро-

давца, послати: „Друштву за помагање сиромашних, а вриједних Срба, слушаца у Краљ. свеучилишту Фрања Јосифа I. у Загребу.“

Друштво „Горски Виенац.“ Ово је друштво установљено прошле године у мјесецу Марту под високим покровитељством Његове Свјетлости Књаза **Мирка**, Великога војводе Зете и Граховца, а предсједништвом нашег, опћељубљеног старине, министра војног војводе **И. Пламенца**, који је највише и учинио, да се друштво оснује. „Лакше је Вама, ћецо, просипати мастило по карти, но што бјеше нама старијема људку непријатељску крв.“ Тако нас сокољаше сиједи старац, да се посла латимо. Цијељ је друштву просвјетно-културна. Средишну Управу, осим предсједника, потпредсједника, тајника, благајника, књижничара и чланова одбора, саставља још: **уџишески збор** и **књижевни одбор**. Учитељски збор поучава чланове друштва у пјевању, игрању, мачевању и у опште гимнастици. Књижевни одбор води бригу о друштвеноме листу „Лучи.“ Учитељски збор учинио је до сада доста лијепих услуга друштву. Он је саставио пјевачки хор од 36 чланова и толико их упутио у ово кратко вријеме и извјежбао, да је већ неколико пута с њима успјешно на јавност излазио. Мачевање је такођер лијепо напредовало за ову годину откада друштво постоји. Учитељи мачевања већ су чинили са својим питомцима једну јавну пробу у Зетскоме Дому, те нам бјеше милина гледати како се млади хероји успјешно боре на мач и на сабљу. Уз редовно досадашње поучавање у пјевању и мачевању, учитељски је збор отворио ове зиме за своје чланове и школу за играње. Књижевни је одбор такођер учинио своје — прибраво средство и омогућио издавање друштвенога органа „Луче.“

Једном ријечи чиниле су се све могуће припреме, да друштво отпочне свој рад, у коме ће, Боже дај здравља, устрајати и мало по мало успјети. „Луча“ у овој свески, због нагомиланог материјала, не може донијети опширни извјештај о друштву, али ће то учинити у једној од идућих, а за сад се моле поштовани читаоци, да се задовоље тиме, што ће се рећи, да ово друштво има три врсте чланова: **редовне**, који стално пребивају на Цетињу, а плаћају фиорина а. в. 4. годишњег улога; **помагаче**, који не пребивају стално на Цетињу, а плаћају годишње фиор. а. в. 3. и **добро-творе**, који од једном плате најмање фиор. а. в. 50.

Српско Огледало. Овај ријетки народни пјесмар, који је митроносни Владика-пјесник, Петар II Петровић Његош, дао скупити и преписати од разних наших народних српских гуслара, додавши му још и по избор пјесме из српског устанка под Карађорђем од Филипа Вишњића, изаћи ће чим прије из штампе накладом наше Државне Штампарије. Пјесмар ће изнијети 32 табака обичне осмине, а цијена му је **само фиор 1.**

Управа Државне Штампарије учинила је сву могућу економичну, да се на ову, толико жељену и опште тражену народну књигу, може сваки претплатити; јер колико смо извијештени, кад дјело изађе из штампе, цијена ће му бити знатно повећана. „Српско Огледало“ је наша домаћа историја у народној пјесми, какву је могао само неумрли Петровић—Његош изабрати и сачувати, те се за то само собом препоручује. Претплата се шиље у плаћеним писмима до Цетиња на Управу Књ. Црног. Држ. Штампарије (Cettigne — Montenegro), која јамчи за уредно пошиљање наруџбина.



NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
31
DURĐE
CRNOJEVIĆ

ЈАНУАРА.

Благо томе ко до вијек живи,
Имао се рашта и родити!

Петар II. Петровић-Његош.

У читулу својих милих покојника „Луча“ биљежи овај дан међу тужне али дичне успомене на узор-Црногорку, славну Српкињу, драгу Мајку Узвишеног нашег Књаза и Господара, Велику Војвоткињу Стану Миркову Петровић-Његош, рођену из славне старинске Куће Мартиновић.

Међу женама, које историја помиње и с којима се народи славе и величају, незаборављена Покојница заузима једно од најугледнијих мјеста; јер је Она родила и васпитала узор људске врлине, првога и великога Србина Николу I, оца и просвјетиоца Црне Горе, — јаки стожер на који с надом и утјехом погледа српски народ; а при томе била је: понос-Жена бесмртноме Мужу, узор-Мајка славом Свјетланоме Сину, мила Свекрва анђелској Снаси, љубазна Баба златним српским јабукама, Својим дичним Унуцима и узоритим Унукама; у Црној Гори дика Црногорка, изван ње прва Српкиња.

Народ Црногорски, из признања и благодарности на Њену доброту и понешеност за народним добром, звао је љубазним синовљим именом: Госпођа Нане — Госпођа Мајка.

Ово њежно, народом надјевено име, заслужила је велика Покојница племенитошћу срца и благородством душе своје, гдје су се увијек њивили и пирили најодушевљенији осјећаји за свеопштом народном славом и величином. На остварање те народне славе и величине Госпођа Нане провела је вас Свој живот не жалећи нигдје ни муке ни труда, и покажујући у свакој прилици личним примјером, како се служи народу и отаџбини. Тијем је Госпођа Нане оставила за собом спомен личнога пожртвовања и самопрегорења гдје се тиче опште среће и напретка. Јер није било у Црној Гори вазда *лако* као данас под сретном Владом Његова Височанства Књаза и Господара Николе I, Који је препородио и унаприједио своју земљу у свакоме погледу. Било је

времена, и то не ријетко, кад су се Црногорци морали борити и глађу и с Турчином. У таквим тешким положајима, завјет славне народне династије Петровић-Његош — да са милим својим народом подијели увијек и зло и добро поједнако — очитовао се вагда у раду и заузимању блаженопочивше Велике Војвоткиње: да прискочи, да посоколи, да поможе, да утјеши. Велико дјело очувања своје српске слободе и независности кроз толико вјекова извршили су у пола Црногорци, а у пола Црногорке; међу овима другима име Велике Војвоткиње Госпође Нане сја као даница међу звијездама и сијаће — догод узасија слобода и независност са ових јуначких крша.

Поред толиких врлина, с којих се Госпођа Нане слави као бан-Жена међу Црногоркама, она је била у највећој мјери представница и српске узор-домаћице: увијек је радила својски, увијек штедила савјесно. Своју заштеду оставила је Висока Покојница, да се њом утиру многе сузе, да је сиротиња благосивље.

У великој нашој жалости за тако славном Црногорком тјешимо се потпуно оном красном људском срећом, коју је, благословом Божим, Велика Војвоткиња након Себе оставила. Она је издахнула на рукама Свога великога Сина, док су у исто вријеме око Њене постеље стојали и кроз сузе молили се Богу за Њену душу: најблагороднија и најсретнија српска Књагиња, највидјенији српски момци, узданице народа, млади Књажевићи, унуци Њени. Велика Војвоткиња испустила је своју добру душу остављајући праунучад у Кући славних Романова и у Кући бесмртнога Карађорђа.

Бог је благословио велику Жену за њене жртве, које је примијела олтару српске вјере и народности, да сврши Своје земне дане као најсретнија српска мати.

Неисказива је била брига и њега Њихових Височанства и Њихове Свијетле Дјеце према Својој милој Покојници од почетка болијести па до спуштања у славни гроб. Њихова потезност, заузимање, страховање и непреспаване ноћи, научили су младеж црногорску, мимо иједну другу школу и учитеља, колико су дјеца дужна својим родитељима. Онај, Који нам у свему личним Својим примјером предњачи, и овом тужном приликом оставио је у свакој црногорској души запечаћену Његову неизмјерну љубав, коју је хранио својој драгој Мајци, и која Га с Њом и с ону страну раке веже. Угледајмо се у свему на великога свога

учитеља, а незаборављеној Покојници, Његовој славној Мајци,
кажимо :

Покој Теби, дико Црногорко,
Блажен покој горе врх облака! —
Жено дива ломне Горе Црне,
Мајко првог Србина јунака!

На гроб овај, те Ти кости крије,
Челик-кости челик-Црногорке,
Пало данас мало и велико,
Па за Тобом лије сузе горке —

И кроз сузе ређа твоја дјела,
Прегалаштва оних тешких дана,
Због којих си као јунак-жена
Уза сваку сузу оплакана...

У одсудне часе Горе Црне
Ти улогу играла си знатну —
Бојни генџи и Мужу и Сину
За крст часни и слободу златну.

Бан-жена си под Ловћеном била,
Скочац живи на клик убојника —
Да облакшапш муке црногорске,
Носила си танка брашњеника.

На крвава поља и мегдане,
Ради српске помисли и вјере,
И Ти, ка' и друга Црногорка,
Копала си браћу и ђевере;

Газила су у крви јуначкој,
Превртала по крви јунаке —
Ради славе српске Горе Црне
Подносила муке свакојакe...

Но Бог, Који на правицу гледи,
И праведне мученике штити,
Смилова се, — на најслађе дане
Твога жића благослов излити:

Опрости Ти прекаљену душу
Оних многих и брига и мука,
А дарова — добре да дочекаш
Од унука̄ и од праунука̄;

Још да срце жељено насладиш
Пријатељства непрекидном споном,
Која веже престб̄ твога Сина
С овјенчаним Романовим троном.

Луч истине неумитним судом
Још не нађе из прошлости давне,
Да је друга Ђвина потомка
Тако дане — докончала славне...

Па Ти покој, дико Црногорко,
Блажен покој горе врх облака! —
Теби, којој срећа с' насмијала
Мимо других жена и мајака!

Филип Ј. Ковачевић.

Госпођа Нане је - читамо у „Г. Ц.“ - за посљедње три године често и по дуже по болијевала. Страдала је обичном болешћу старости: мањом у срцу и крвоток (*vitium cordis, degeneratio atheromatosa arteriarum.*) Јесенас у септембру мјесецу била је тако слаба, да јој се ни лекари нијесу животу надали. Али благодарећи великој њези Њиховијех Височанстава Књаза и Књагиње, строгом испуњавању лекарских прописа и урођеном јаком саставу, Она се придигла у толико да је без туђе помоћи излазила у дворску башту и извозила се у колима у шетњу — и у опште осјећала се лако. Но у децембру стање здравља опет се погоршало, лунање срца јако се усилило, апетит изгубио, и к томе се придружили учестани болови срца и лијеве руке (*angina pectoris*) тако, да у другој половини јануара није могла ни спати, ни јести, ни учинити два корака без задухе и силног умора. Била је тако слаба, блиједа и малокрвна, да се катастрофа могла очекивати сваки дан. Не гледајући на све то, Висока болесница била је вазда ведра, разговорна и шаљива. У недјељу вечер, 29 пр. м., др. Миљанић је констатирао, да се то стање погоршало. Сјутри дан, у понедјелник, тако је трајало, и око 7 сати тако је позлило, да су били окупљени у Свијетломе Двору ближи сродници. Катастрофа се видјела неизбјежна; у 10 сати Високопреосвештени г. Митрополит Митрофан поткријепио је Високу болесницу тајнама светога причешћа. Иза тога се освијестила, љубазнијех ријечи управљала је около стојећијем члановима Височанствене Породице: Књагињу је благосивљала, и Свог узвишеног Сина, милујући га, тјешила, да јој неће ништа бити, премда је одавна припремна била на посљедњи час. Тако цијелу ноћ су провели Њихова Височанства са Његовијем Височанством Књазом Насљедником и с Његовом Свјетлости Књажевићем Мирком уз постељу Високе болеснице, која се, вазда у пуној свијести, мирно без икакве муке, примицаше свршетку, и у 5 ура у јутро, окружена и оплакана свом Височанственом Породицом, испустила је своју добру душу у 71-вој години живота спокојно и лако као да је заспала.

* * *

У 7 сати велико звоно с манастира огласило је смрт Велике Војвоткиње, чије је мртво тијело уз то било изложено у великом салону, гдје је Високопреосвештени г. Митрополит Митрофан одслужио први парастос у присуству цијеле Височанствене Породице и сродника.

VIII

За тијем се цетињско грађанство измијенило до подна приступајући да целива Високу покојницу; а дипломатско тијело одмах је похитало, да изјави своје саучешће у жалости Височанственој Породици.

Послије подна био је други парастос у присуству Височанствене Породице; па су приступали Мартиновићи, родбина Високе Покојнице, који су у дугом покајничком реду дошли из Бајица, сви листом, мушко и женско. Такођер је приступао цио дјевојачки институт са својим наставницима.

Међу тијем су свештеници читали по реду евангелија и продужили преко цијеле ноћи, дочим је Свијетли Двор био отворен свакоме, и, по обичају народноме, ту се цијелу ноћ све грађанство измјењивало.

У сриједу је почео придолазити народ из унутрашњости, ма да је било вријеме кишљиво.

У 11 сати, мртво тијело било је положено у скрињу, и пошто се одслужио над њим парастос, било је пренешено у дворску капелу, уз пратњу свештенства и покуцавање звона са свијех цркава. Мртвачку скрињу носили су Његово Височанство Књаз Насљедник и Његова Свјетлост Књаз Мирко са Петровићима и ближим сродницима. За скрињом су одили Њихова Височанства Књаз Никола и Књагиња Милена са многобројном својом, која се већ била од свакуда окупила. Мноштво народа осталогa било је прекрило цио простор између Двора и капеле, гдје је мртво тијело било изложено народу на целивање.

У капели су свештеници наставили читање евангелија; уз скрињу су на измјену стале по двије дворске госпође и по два дежурна адјутанта, а на вратима од цркве по два перјаника. Послије подна одслужен је парастос и Његово Височанство Господар остао је двије уре у цркви. Такођер су на измјену у цркви стали Његово Височанство Књаз Насљедник и Његова Свјетлост Књажевић Мирко уз милу им Покојницу.

Тако је слиједило и преко цијеле ноћи.

У четвртак, на Сретеније, вријеме које је прошлих дана било ружно, освану лијепо, и по церемонијалу изданом за спровод, у 9¹/₂ сати почели су се окупљати испред капеле великодостојници и главари из унутрашњости, госпође, чиновништво, ђаци свију школа са својим наставницима, сви у великој паради и короти. Баталеон цетињско-његушки под оржјем чинио је са

обје стране шпалире од дворске капеле до манастира. У десет сати дошло је дипломатско тијело, па одма Њихова Височанства са свом Својом Породицом и сродницима. Послије архијерејске литургије кренуо је спровод уз покуцавање звона уз појање „Свјати Боже“ гимназијског хора, и другог хора дјевојачког Института, и уз свирање војене музике. Мртвачку скрињу носили су Његово Височанство Књаз Насљедник и Његова Свјетлост Књажевић Мирко са Петровићима и ближњим сродницима. Пред скрињом је одио Високопреосвештени Митрополит Митрофан са многобројнијем свештенством; за скрињом су одили Њихова Височанства Господар Књаз Никола и Књагиња Милена са свом Свијетлом Дјецом и с многобројном својтом, па дипломатско тијело, великодостојници, госпође и остали главари и чиновништво; спровод је по мало одио најсвечаније и у највишем реду између силног народа, који је стојао побожно држећи запаљене свијеће, и био заузео и висине изнад манастира.

У манастиру је свако заузео одређена мјеста, па се отпочело опијело. Послије опијела Високопреосвештени г. Митрополит Митрофан држао је следеће надгробно слово:

Человѣкъ яко трава днѣ его яко цвѣтъ
селный тако оцвѣтеть (Пс. 102, ст. 15.)

Један између Богом надахнути људи, између окруњенијех глава, један између најмудријих људи својега времена, пророк Давид овако црта људски живот на земљи: „Човјек је као трава, а дани су његови као цвијет који у пољу цвјета.“

Заиста тако је!

Пространа поља вољом Божијом обукују се разнијема биљкама и ките се многоврснијема цвјетовима, који по неиспитаноме промислу Божијему са собом доносе и плод сјемепа преко кога непрекидно продужавају свој биљни опстанак на земљи, које нам служи доказом вјечнога промисла Божјега, о свему што на свијету постоји.

Кад са овим природнијем Богом установљенијем вјечнијем поретком сравнимо горње ријчи цара Давида, то доводи нас до тога признања, да и људски живот овдје на земљи ништа друго и није него једна кратка појава на овоме свијету; управо могу рећи, као појава једнога њежнога цвијетка на широкој ливади пространога земнога лица.

Осамдесет, деведесет, стотина или више година људскога живота на земљи, у сравнењу према бесконачноме простору вјечности, ништа друго и није него као један сијевак муње, који се за један тренутак појави, па одмах нестане.

Но колико год је наш људски живот овдје на земљи кратак и мален, али је опет велик и значајан, јер је он храм бесмртне искре Божества људске душе у нама створене по образу и и по подобију Божијему.

Ако је иједан људски цвијет, који је икада ницао у башти миле домовине наше, добри и срећни плод земљи нашој уродио, то је доиста и овај пред нама данас бездихано-лежећи, смртном косом покошени цвијет, оличен у високој Особи Велике Војвоткиње Госпође **Стане**, процватио и отацбини нашој одъвио.

У Богу упокојена Велика Војвоткиња Госпођа **Стане Миркова** спада у кругу оних највећих и врло ријетких Српкиња, које су Српском народу узвишене Владоце рађале; на матерњима их рукама одгајале и за срећу и благо народа подизале.

Ова Велика Српкиња Богом је била одређена да Црној Гори роди узор Господара, Његово Височанство данас срећно-владајућега Књаза *Николу I*; — да роди Господара, који се се у великијема дјелима својијема за срећу Свога народа сјајно прославио, као иједан до сада Српски Владалац.

Није овден мјесто да истичем и набрајам та славна и витешка дјела Књаза и Господара нашега. Али ово потоњи пут данас пред лицем Блаженопочивше Госпође **Стане**, узвишене мајке Његова Височанства, као дубоко признање од стране своје и од стране укупне моје Богохраниме пастве, народа црногорскога, за пријатну дужност сматрам Великој Покојници изрећи нигда незаборављену благодарност за оне неописате и плодотворне врлине, које је Она, као добра Мајка, усадила у племенитеј души и витешкоме срцу Својега Узвишенога Сина а нашега славнога Господара, Књаза Николе.

Врлине те извор су онијех небројенијех добара, које је Његово Височанство Књаз Никола у свакоме погледу земљи нашој учинио. — Оне су поуздано јемство и свијех онијех будућијех добријех нада, које народ наш с пунијем правом полаже на Узвишенога Господара својега. Племените те врлине знале су и преко граница Црне Горе код свију образованијех народа у

свијету стећи и придобити Њему лично, Његовome Сјајномe Дому и храбрome народу љубав и уважење.

Узвишена Мајко Владалачкога Дома нашега, највиша Госпођо земље наше, Ти се данас с нама тјелесно растављаш, и полазиш онамо, куда сви земнородни мали и велики, богати и сиромашни, један пут поћи имају! Зато у највећој понизности молим Те, да овакву благодарност укупнога народа црногорскога у неумрлој Твојој души вјечно задржиш. Буди увјерена, да Твоје тјелесно одсуство међу нама ствара знатну празнину, велику тугу и жалост за Тобом!

У оваквој нашој жалости тјешимо се једином хришћанском надом, да ће Те Свевишњи Творац за Твоја добра и побожна дјела удостојити у небесне Своје обитељи, у којима станују сви од вјека упокојени праведници.

Такво хришћанско увјерење улијева нам наду, да ћеш Ти тјелесно с нама раздвојена, у небесномe царству наћи нигда незаборављене Великане из Узвишенога Ти Дома Петровића-Његоша.

Премилостиви Бог учинио Те је срећном, да се потпуно похвалити можеш нашијема тамо нигда неумрлијема Великанима, Блаженопочившему Књазу Данилу и Великоме Војводи Мирку, како си након Себе оставила дивни цвијет — пуну кућу узвишенога ти порода, који сјајномe Ти Дому чини највећу радост а Црној Гори обећаје најбољу будућност. — Даље Им кажи да је дични Твој пород — да су драга и мила Дјеца Твоја, — поред и иначе двовјековнога братскога пријатељства, и родствене везе спојила са Сјајнијем и Узвишенијем Владалачкијем Домом моћнога и братскога нам народа рускога.

Ето, ово су узроци који олакшавају нашу жалост за тобом; јер будући увјерени, да у наручија Своја са собом носиш такве добре вијести о Дому Твојему и земљи нашој, пунијем правом могу рећи, да ни једна мајка ниједнога Српскога Владара до данас није пошла са овога свијета са већијем задовољством и радошћу него што Ти полазиш.

Што бих Ти могао друго рећи, него да си била најсрећнија до данас Српска мајка, и да је са срећом Твојом тијесно сvezата и срећа народа нашега.

Не могу пропустити да овом приликом са највећом признателношћу не речем, да си свагда најревностније Свету цркву

на богослужење посјећавала. — Па и мањи празник кад бијаше, те мало народа у цркви имаше, Ти свагда ту свету дужност својски испуњаваше. Као добра хришћаница свагда си свете пости и друге религиозне дужности са најбољом вољом и усрдношћу хранила, те у томе свагда бијаше живи примјер побожности свима, а особито млађему нашему нараштају.

Узвишеност Сјајнога Ти Дома никада Те није удаљавала од милостиве предусретљивости према свакојему и најмањему Црногорцу. Такву Твоју предусретљивост могу навести, особито онда, кад тешке околности Црној Гори бјеше створила ратна 1862 година. Ми онда немасмо помоћи од благотворнога хуманитарнога Друштва „Црвенога Крста;“ немасмо ни милосрднијех сестара, као што смо то потоњег рата срећни били имати са више страна, из иноземства, а особито из братске нам Русије. А шта Ти чињаше онда? — онда баш кад и бијаше највећа мука и потреба Ти као јунакиња, као њежна и милостива мајка, предусреташе рањене соколове црногорске. — Тешке им ране пажљиво завијаше, храбраше их и сокољаше. Таква Твоја милостива заузетост рањенима јунацима није била сами и прости мелем по љутијема рањама њиховијема, него је то била и душевна храна у измученој души њиховој.

Заиста сам срећан што могу рећи: да, докле год наш Владачки Дом буде имао таквијех Мајака, нигда црногорски јунак неће жалити живот свој жртвовати за милу и драгу домовину своју.

Из погледа на такве твоје врлине народ је имао пуно право, шта Те је из своје оданости прозвао „*Наном*,“ јер Те тијем именом сваки и зовијаше, а то ће рећи народном Мајком.

У потпуном смислу и заслуживала си то дивно име; јер сваки Црногорац у великој особи Твојој увиђаше милосрдну и благу мајку, као што си и Ти свакога Црногорца милостиво сматрала, као драго и мило по духу чедо Своје.

Свима и свакоме служила си примјером радљивости и сваке доброте.

Кад све Твоје врлине укупно узмем с пунијем правом могу рећи, да си како у владалачкоме Твоме Дому, тако и у народу црногорскоме код свију и свакога најљепшу успомену оставила.

При потоњем нашем расстанку, уз нашу најтоплију благодарност, понеса са Собом и тврдо увјерење, да ћемо се ми свагда молити Свевишњему за блажени покој душе Твоје, кога нека Те Он удостоји у небесноме царству Својему — амин.

Надгробно слово Високопреосвештенога г. Митрополита Митрофана дирнуло је у срчани живац, те су потекле сузе, кроз које су присутни молили Бога и за упокојење душе Велике народне Мајке и за здравље пунанога Дома, Који је након Себе оставила.

* * *

Послије ове тужне црквене свечаности стадоше покуцавати сва звона, хорови стадоше пјевати „Свјати Боже,“ а војена музика засвира мртвачки марш, па истијем редом би пренешена мртвачка скриња из цркве у аркаде дворскијех гробница, гдје је сарањена Велика Војвоткиња, орошена топлијем сродничким сузама, уз грување и цлоуна перјаничке чете и топова.

Послије погребна у дворској авлији дијелило се народу кољиво и ракија по народном обичају; а у Свијетлом Двору био је објед, на ком су били позвани: Његово Високопреосвештенство г. Митрополит са свештенством, сви сродници Височанствене Породице, др. Миљанић и дворски апотекар г. Јово Дреч, који су радили око блаженопочивше Покојнице у Њезиној болијести.

* * *

Између многобројнијех вијенаца, положенијех на гроб од сродника, великодостојника и чиновништва са сходним натписима на раскошним лентама, опазили смо вијенце Ахмет Февзибега отоманског посланика, фамилије ген. Миљинковића, вароши Подгорице, Ријеке, Херцеговаца, женског Института, престолнице Цетиња, друштва „Гор. Вијенца,“ „Цетињске Читаонице,“ других корпорација и многобројних појединаца.

Ову тужну свечаност увеличале су многобројне депутације разних Општина као и других грађанских и војничких

власти из унутрашњости Црне Горе; али простор листа не допушта нам, да изредимо све главаре и изасланства, те су присуствовали погребу Велике Војвоткиње. Можемо само нагласити, да се на Цетињу ни о највишим свечаностима није виђело окупљено толико народа, колико га је било на овој жалости црногорскога Двора и народа.

* * *

Његово Височанство Господар у великој жалости за Својом драгом Мајком примио је утјешне телеграфске изјаве саучешћа у тој жалости од Њиховијех Величанстава: Цара рускога Никола, Султана Абдул Хамида, Краља италијанског Умберта, Краља србијског Александра, Краљице шпанске; даље од Председника Француске Републике г. Фора, Принца Наполеона, Књаза Баварског, Његове Светости Патријарха српског Георгија, и других књажевских својих пријатеља. Такођер су владе изразиле своје саучешће у жалости књажевској влади.

* * *

Неописана жалост Његова Височанства Књаза и Господара за губитком Своје миле Мајке изазвала је нашем Радоју Црногорцу следеће стихове:

Мајка јесте сваком мила,
Ко свијетло срце носи;
И сиромах и богати
Поштује је и узноси:

А највише својој мајци
Одавају част јунаци,
Што их роди свјетлог чела —
Те стварају славна дјела.

На глас смрти блаженопочивше Велике Војвоткике, Госпође Стане, друштво „Горски Вијенац“ држало је ванредни састанак, на коме се ријешило:

- 1.) Да се изрази височанственој Породици саучешће у великој жалости;
- 2.) Да се по староме српскоме обичају пребди код мртвога тијела;
- 3.) Да се положи вијенац на гроб;
- 4.) да се корпоративно учествује у спрободу.

На свршетку друштво је умало и изговорило Високој покојници: вѣчная память! — и тијем се сједница затворила и разишла у највећој тишини.

* * *

31 Јануара храниће у нама најплеменитије синовље осјећаје и подсећати нас увијек на онај торжанствени спомен-дан када се у вјечност преселила велика МАЈКА великога Књаза НИКОЛЕ I.

У рају јој душа царевала,

Ка' јој име на земљи царује!

УРЕДНИШТВО „ЛУЧЕ“.
